KULTÚRA

ROČNÍK XIII. – č. 20 **DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY** 24. NOVEMBRA 2010

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00€

Snímka: Ján Motulko

...človek existuje

Všeobecne platí, že dobre fungujúce inštitúcie pomáhajú ľuďom znášať aj veľkú záťaž zo spoločenských zmien. Nástup kapitalizmu po tom, čo sa komunistický experiment nepodaril, veď blud sa reformovať nedá, bol ďalšou záťažou, ktorá mnohých stála existenciu. Jednou z príčin bolo zlé fungovanie dôležitých inštitúcií za posledných dvadsať rokov na Slovensku.

Dobre fungujúce inštitúcie pomáhajú garantovať prinajmenšom tri uznávané predpoklady zdravého duševného života. Že javy a veci v jej správe budú prispievať k tomu, aby predpovedateľná záťaž v živote človeka bola znesiteľná a bude zmysluplná. To platí aj o samej inštitúcii. Koľko hazardu so zmysluplnosťou ľudí majú na svedomí zle fungujúce inštitúcie? Nielen tie, o ktorých sa najčastejšie hovorí. Ale aj inštitúcie, ktoré dávajú prácu ľuďom vo sfére výroby a obchodu. Ako nenápadne sa udomácnila fráza z XIX. storočia: „Ak sa vám nepáči, choďte, na vaše miesto čakajú mnohí iní...“. Nedokončenú časť tejto vety tvoria zamlčané slová: „...s ktorými budem môcť nakladať tak, aby som mal maximálny zisk.“

Veruže tak - nie zisk primeraný, ale maximálny!

Z psychológie poznáme elementárny poznatok, že iba vnútorne založená motivácia vedie k tvorivosti. Motivácia založená iba na vonkajších podnetoch, ako sú peniaze, nemá ten potenciál. A to je príčina, prečo sa po roku 1989 nenaplnili slová, že po každej totalite prepukne tvorivosť, ako to uvádzajú v knihe Kreativit jej autori J. S. Dancey a K. H. Lennová.

Predpovedateľnosť, zmysluplnosť a únosnosť záťaže sú minimálne tie činitele, ktoré sú spájané s udržiavaním duševného zdravia. Pozorujeme reálny nárast duševných porúch ľudí, množstvo dezintegrovaných osobností, tých viditeľných, bezdomovcov, veď iba v Košiciach je ich „oficiálne“ päťsto. Ale je tu aj skryté pôsobenie dezintegrovaných osobností v cynických ľuďoch v politike, malej či veľkej, ekonomike - tej malej aj tej veľkej. Azda ani netušia, že sú to oni, kto vlastne spustil krízu. Krízu spustil deficit vo vývoji osobnosti ľudí, dezintegrácia týchto osobností, ktorí pôsobia na dôležitých miestach politického a ekonomického života! A to nielen u nás doma, aj v celosvetovom meradle.

Bez mravnej stálosti osobnosti sa jej dynamika podobá vode, ktorá sa vylieva z brehov a zaplavuje všetko, čo sa neubráni. V literatúre sa uvádza, že depresie budú v roku 2020 na jednom z prvých miest príčin zneschopňovania ľudí.

Už Pius XI. upozornil, že sa zhromažďuje bohatstvo a despotická moc v rukách malého počtu ľudí a je to výsledok takého chápania súťaže, ktoré ponecháva naživе iba tých, ktorí bojujú zo všetkých najnásilnejšie, ktorí sú najnesvedomitejší. Týka sa to osôb aj inštitúcií.

Stanislav Hvozdík

Do slovenskej spoločnosti politika indukovala enormnú tvrdosť. Presadil sa individualizmus ako mimikri sebectva, izolovanosť, nezáujem o druhého, materializmus nebývalých rozmerov, mystifikovanie moci peňazí, hrubosť v medziľudských vzťahoch. Je preto načase, aby sa v spoločnosti objavil činiteľ, ktorý položí dôraz na opačné charakteristiky ako sociálnosť, empatia, rešpekt k ľudskej osobe, úcta k životu, zásluhovosť v práci, tvorivosť, spoľahlivosť vo vzťahoch atď. Načase zabezpečiť ochranu ľudskej intimity a zamedziť mediálne lúpeže súkromia. Motívom takých lúpeží je zastrašovanie, zisk, zneisťovanie a maximalizácia pudu sebazáchovy, ktorý ospravedlní heslo „cieľ svätí prostriedok“.

Očakávam v tejto oblasti výraznejší príspevok od kresťanských demokracií, no tie iba lavírujú - rovnako na európskej ako na domácej úrovni.

Pozorujeme zachmúrené tváre ľudí, každý kráča po ulici akoby sám, nevnímajúc iných. Vystihujú tento stav slová predavačky, odpočuté z obchodu v Gelnici: „Neviem, čo sa to stalo, nikto nestojí o nikoho, ľudia sa nerozprávajú, každý sa každého bojí, ničím si nikto nie je istý...“

Už tento výrok svedčí o zlom duchu doby. Držať ľudí v závislosti, neistote - myslím si, že je zámer. Zámer, ako ich kontrolovať, nedovoliť, aby vzlietli vyššie, ale aby boli iba v služobnom postavení nového nevoľníctva.

Pripomeňme si slová predchodcu anglických liberálov Bernarda de Mandelville (1670 - 1733), ktorý si myslel, že veľkosť národa, jeho bohatstvo je nemysliteľné, ak by vylúčil to, čo my nazývame zlom, či už fyzickým, alebo morálnym. Píše, že pestovaním cnosti sa môže malý národ stať azda dobrým, ale nie veľkým. Ďalej, že na to, aby sa spoločnosť stala veľká, aby zavážila, treba uvoľniť ľudské náruživosti. Píše, že robotníka treba ponechávať v stave, keď jeho príjem neprekročí priemer, pretože inak nebude robiť dobre. Teda, že musí prežívať nedostatok. Na inom mieste píše, že tam, kde bolo zrušené otroctvo, zdrojom bohatstva je množstvo ubiedených.

Odstredivá sila komunizmu, ktorú sme prežili, bola kataraktickým procesom napätí, ktoré takto vznikali. Máme povinnosť k tomu hovoriť.

Nezanedbateľný počet ľudí v dnešných časoch s ľútosťou spomína na socializmus a najmä socializmus s ľudskou tvárou. Treba k tomu zaujať postoj. O probléme socializmu písal francúzsky filozof J. Maritain. Jacques Maritain píše, že „akokoľvek boli veľké omyly a ilúzie socializmu, bol protestom ľudského svedomia a jeho šľachetných inštinktov proti zlu, ktoré volalo do neba“. Maritain uzatvára tieto a iné tvrdenia slovami, že ak chceme socializmus účinne kritizovať, dá sa to iba vtedy, ak sa mu cítime v mnohom zaviazaní. A dodáva, že sklamania, ktoré ľuďom spôsobil, sú o to trpkejšie. (s. 98). Ale myslím si, že je tu aj záväzok, aby bola doba, ktorá prišla po páde komunizmu, hodná obetí komunizmu. No myslím si, že nie je ich hodná. A to sa týka aj fungovania inštitúcií.

(Pokračovanie na 3. strane)

Pred dvadsiatimi piatimi rokmi som si myslel - dnes viem, nereálne - že stačí oslabiť totalitný systém a automaticky sa uvoľní potláčaná energia národa, všetko sa rozostaví na prirodzené miesta, v kontinuite s tým najlepším z minulosti začne sa budovanie lepšej spoločnosti. Svet bol vtedy jednoduchý, až prijednoduchý, redukovaný na slobodu a vládu jednej strany, na demokraciu a totalitu, na dobro a zlo.

Niekoľko rokov po páde komunizmu sa mi zdalo, že predsa len sme si vybrali z dvoch ziel to menšie. Demokracia je vždy

Hra s mimikri

Teodor Križka

pozitívnejšia ako režim, ktorému nezáleží na pocitoch jednotlivca, ktorý sám tie pocity projektuje a v akomsi abstraktnom mene spravodlivej spoločnosti doslova vynucuje. Aj keď už máme skúsenosť aj s tým, že i demokracia si vie vynucovať konformnú uniformitu, nie nepodobnú na tú z obdobia totality, najmä ak si určitá skupinka kúpi informačný monopol.

V istom zmysle, najmä v obdobiach chaosu a kríz, by aj toto bolo dočasne ospravedlniteľné. No nie už tak v čase, keď sa vynucovanie dobra stane iba vyprázdnenou zásterkou samoúčelného útlaku.

Dnes je môj pohľad iný. Nijaký model spoločnosti nezaručuje sám osebe šťastie a rozvoj. Šťastie a rozvoj závisí od mravnej a duchovnej úrovne spoločnosti, najmä od jej elít, či si tie mravnosť a kultúru obliekajú ako mimikri svojich egoistických, zištných cieľov, alebo ich chápu ako predpoklad verejnej služby.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Nadarmo budete stavať kostoly, dávať duchovné cvičenia, zakladať školy, všetka vaša práca a vaše úsilie vyjdú navnivoč, ak nebudete schopní vládnuť zbraňou spôsobilou na útok aj na obranu - vernou a rýdzou katolíckou tlačou… Priniesol by som akúkoľvek obeť, svoj prsteň, pektorál i sutanu by som vložil do zálohy, len aby som mohol podporiť katolícky časopis.

sv. Pius X.

FEJTÓN

Ako nám zabránili voliť

Naša rodina dodržiava demokratické princípy nielen vo verejnom, ale aj v súkromnom živote. Keď nastal čas na vymaľovanie domu, zasadla rodinná rada a každý jej člen prišiel s návrhom, kto by túto činnosť mal vykonať. Šesť návrhov bolo cenovo diametrálne rozličných. Dedko prišiel s návrhom na svojho priateľa, ktorého návrh bol síce finančne najlukratívnejší, ale všetci vieme, ako je to v jeho prípade s konzumáciou alkoholu, o kvalite ani nehovoriac.

Nakoniec sa všetci museli uspokojiť s mojím návrhom. Bol síce najdrahší, ale už niekoľko rokov sa tešíme z kvalitne odvedenej práce.

Veľká dilema nastala pred komunálnymi voľbami. Podľa mňa sú dôležitejšie ako tie „veľké“, lebo sa týkajú nás všetkých teraz a tu. Navyše kandidátov väčšina voličov pozná takmer osobne.

Rodinná rada sa samozrejme nevedela dohodnúť na jednotnom kandidátovi na primátora, ani na jednotlivých poslancoch. Po skúsenostiach s maľovaním nášho rodinného sídla znova som prišla s najlepším návrhom. Pod rôznymi vyhrážkami vynútila som si aj kontrolu ich voľby. Moja prvá myšlienka bola, aby jednotliví členovia mojej rodiny mobilom odfotili svoje hlasovacie lístky. Vzápätí som od tohto návrhu odstúpila, lebo babka sa toho „čertovho aparátu“ vraj nikdy nedotne a dedko by určite miesto hlasovacieho lístka fotografoval ženskú časť volebnej komisie a vzápätí si s nimi dojednával rande.

Stála som pred plentou a kontrolovala hlasovacie lístky. Všetci volili slobodne, presne tak, ako sme sa dohodli, až na môjho nepodareného syna, ktorý chcel za primátora takého ciciaka, ktorého pravdepodobne stretol niekde na diskotéke.

Keď som žiadala novú obálku s hlasovacími lístkami, z nepochopiteľných dôvodov mi ju odmietli vydať a zároveň zabránili celej našej rodine voliť. Nechápem prečo, veď tajná voľba nie je povinnosť, iba možnosť.

Zrejme, čo je dovolené bohovi, nie je dovolené volovi. Pripravujem podanie na ústavný súd. Možno ho prijmú.

Denisa Cesnak, TV Komtesa

Všetko naopak?

Ak by sme mali definovať to, čo Nemci nazývajú Zeitgeist - duch času - uplynulého 20. storočia až po našu súčasnosť, asi najstručnejšie by sme tak urobili výrazom „všetko naopak“. Ono „naopak“ či „naruby“ sa prepletá všetkým, od najväčších a najvyšších charakteristík verejného i súkromného života až po minimálne, naoko zanedbateľné detaily banálnych materiálnych produktov.

Počas takmer dvoch tisícročí najvýraznejšie profily miest a dedín v najširšom priestore západnej kultúry tvorili veže kostolov. Žiadna iná budova nedosahovala ich výšku, ani takmer žiadna sa nevyrovnala veľkoleposti a nádhere Božích chrámov. Dnes sú aj najvýznamnejšie katedrály, poklady architektúry a umení, zatienené a neraz úplne schované v podnoží aj niekoľkokrát vyšších a mohutnejších stavieb. Nedávno inaugurovaná najvyššia z nich dosahuje takmer tisíc metrov výšky.

Dlhé storočia na čele veľkých politických štruktúr stáli pomazané osobnosti dynastií cisárov a kráľov, ktorých vláda trvala po celé generácie toho istého rodu. Dnes vládnu prezidenti a predsedovia vlád alebo diktátori, ktorých moc je dôsledkom revolúcií alebo voľby parlamentov a trvá kratučké obdobie niekoľkých rokov.

Odnepamäti rodina bola základnou prirodzenou spoločenskou štruktúrou národov i štátov. Jej symbolom bol rodinný dom, charakterizovaný teplotou, bezpečnosťou a láskou členov rodiny. Ľudia svoj voľný čas trávili najradšej pod vlastnou strechou, ktorá sa dedila z pokolenia na pokolenie. Dnes drvivá väčšina ľudí - len čo má zopár voľných dní alebo aspoň hodín - uteká ozlomkrky čo najďalej od vlastného domu. Rodinný dom alebo byt bol predmetom sekulárneho dedičstva v rodine. Dnes mladí ľudia opúšťajú rodinné kozuby a neradi sa tam vracajú, neraz ani na návštevu vlastných rodičov.

Aspoň od začiatku druhého tisícročia spoločným symbolom viery bol kríž. Čnel nad všetkými vysokými budovami a zdobil nielen každé obydlie, ale aj cintoríny a nespočetné kaplnky aj božie muky pozdĺž ciest. V novších storočiach sa kríž červenej farby stal a bol všetkými štátmi západnej kultúry, dokonca medzinárodnoprávne uznávaný symbol pomoci raneným a chorým, označoval nemocnice a dopravné prostriedky sanitnej služby. Dnes červený kríž v mnohých štátoch nahradili akýmsi pohanským Eskulapom alebo mojžišovským hadom. Ak sa na príčinu spýtam aj vysoko vzdelaných kresťanských zdravotníkov, nikto mi nevie povedať, kedy a kto na Slovensku odstránil červené kríže z nemocníc a sanitiek. Jednoducho, stalo sa. A nielenže nik nemal odvahu brániť kresťanskú tradíciu, ale akoby sa na ňu dokonca úplne zabudlo. Preto ma milo prekvapilo, že na dvoch-troch záchranných vrtuľníkoch ešte občas vidieť červený kríž.

Donedávna bolo nepísaným spoločenskou normou, že osoby vo vysokých štátnych a spoločenských funkciách sa na verejnosti neobjavili inak ako v primeranom, dôstojnom ošatení. Dnes pomerne často vidieť na televíznej obrazovke zákonodarcov a členov vlády, mužov i ženy bez rozdielu, v odeve amerických pastierov kráv.

Vo všetkých demokratických štátoch sa rešpektuje právo občana, ktorý sa písomne obráti aj na najvyššieho štátneho predstaviteľa, aby mu ústavný činiteľ slušne odpovedal, prípadne aspoň písomne potvrdil, že list od občana prijal. Každý občan predsa prispieva svojimi peniazmi na platy štátnych predstaviteľov a na ich spolupracovníkov. Nikdy nezabudnem, ako som sa raz, ešte ako študent bez štátneho občianstva, obrátil na anglickú vládnu inštitúciu. Jej predstaviteľ mi poslal korektnú odpoveď „v mene Jej Majestátu Kráľovnej“. Podobnú skúsenosť som mal ako doktorand s francúzskym prezidentom a vtedajším predsedom vlády generálom Charlesom de Gaulle.

Na Slovensku - okrem niekoľkých zriedkavých výnimiek - žiaľ, takmer žiaden z vysokých štátnych predstaviteľov na listy občanov neodpovedá. A to je hanba. Rovnako pre štátnych predstaviteľov ako aj pre celé vládne úrady.

V kultúrnych štátoch, kde som pobýval dlhšie, som pozoroval prítomnosť osobitnej stavebnej polície. Tá kontrolovala každú novostavbu, či presne zodpovedá stavebným povoleniam, a to v každej fáze výstavby. Na začiatku stavebných prác polícia fotografuje a popisuje stav priľahlých komunikácií, aby pred dokončením stavby mohla nariadiť opravu ich prípadných poškodení. V Bratislave však takmer po každej novej stavbe obrubníky chodníkov ostávajú porozbíjané a niekedy dokonca chýbajú úplne. Nielen to hyzdí mesto, no znamená neraz aj nebezpečenstvo pre chodcov. Zdá sa, že sa o to nikto nestará.

Nuž ale čo, keď duch času sa nazýva „všetko naruby“.

Milan S. Ďurica

Hra s mimikri

(Dokončenie z 1. strany)

Nateraz vidím väčšinu v tom prvom tábore, tábore nekonečných mimikri. Tie sa od volieb k voľbám stále sofistikovanejšie menia. Občan ich odhalí zvyčajne prineskoro, pár mesiacov po voľbách.

Ani si nespomínam na tvár, s ktorou by som vedel spojiť vedomý zápas o obrodu Slovenska. Nech mi to tí, ktorých som náhodou nechtiac prehliadol, odpustia. Nepopieram, že na začiatku ich cesty mohli byť aj ušľachtilé úmysly, no tie si cestou nahor postupne vyzliekli ako užovka starú, pritesnú kožu.

Isteže, väčšina z nich by so mnou nesúhlasila. Ohradzovali by sa a vysvetľovali svoje konanie zložitosťou mocenského zápasu, bengálskou múdrosťou o tom, že na tigra sa dá iba vysadnúť, prirovnávali by politický zápas k šachovnici a pod. Našli by isto tisíc iných výhovoriek, napríklad aj tú, že ak nie oni, tak kto potom? Ten alebo tamten? Veď to by bolo omnoho horšie!

A tak sa spoločnosť krúti ako pes za vlastným chvostom, na konci ktorého ho hryzie blcha.

Nič na tomto fakte nemení ani médiami pestovaná ilúzia, že Slovensko zavesené na šnúrku od pražských gatí bude akési iné, lepšie, rozvinutejšie. Veď i to Česko má iba rovnakých machiavelisticky podkutých politikov, ktorí vlastnú spoločnosť vidia cez svoje osobné vrecká a tiež sa iba zaštiťujú potrebou zavesiť svoju krajinu na šnúrku od gatí kohosi iného, či už Bruselu, Washingtonu alebo kohokoľvek, kto práve štrngoce dostatočným mocenským vplyvom.

Kocúr nad Štefánikom pred novostavbou SND v Bratislave či Masaryk pred Slovenským národným múzeom, alebo pocit hnusu pred pokusom odvodzovať dejiny štátu od kráľa Svätopluka - to všetko iba potvrdzuje provinčné lokajstvo súčasných vládnych elít. V Česku však majú aspoň Václava Klausa, ktorý našiel dostatok odvahy a v oficiálnom príhovore v deň štátneho sviatku ČR vyslovil „heretickú“ myšlienku, že česká štátnosť sa nezačína 28. 10. 1918, ale o tisíc rokov skôr. Na tom by azda nebolo nič také zvláštne, veď je to ozaj pravda, keby to nevyslovil v súvislosti s obavou o český štát a v súvislosti s hrozbou globálneho štátu. Tým totiž vyslal závažný signál nielen do vnútra českej spoločnosti, ale každému národu, vrátane nás Slovákov, že si vlastne zo svojich daní platíme ľudí, ktorí nám vládnu v žolde likvidátorov národnej štátnosti, ľahostajných voči kultúrnej rozmanitosti človečenstva.

Aj keď k tomu nakoniec - verím - nedôjde, alebo dôjde iba dočasne, obete nacistických a komunistických globalizátorov, ktoré neboli o nič menšie, aké by spôsobil tento novodobý šialený experiment, by mohli a mali byť dostatočnou výstrahou pred uskutočňovaním ďalšej podvodnej utópie.

Teodor Križka

Globalizácia ekonomiky mení menové relácie

Doznievajúca finančná a hospodárska kríza je súčasťou procesov, ktoré menia geopolitické usporiadanie sveta, vytvárajú nové vzťahy a hospodárske zoskupenia. Krízové procesy poukazujú na hranice politiky laissez-fare, ale aj na ohraničené možnosti štátneho intervencionizmu. Vyúsťujú do záverov, podľa ktorých "Dnešná kríza je kríza spoločenská, kríza dôvery, morálky a hodnôt, teda kríza civilizačná. O to ťažšie, dlhšie a bolestivejšie bude jej riešenie" [1,1].

V literatúre nachádzame rôzne hodnotenie vývoja svetového hospodárstva, ale aj postavenia národných ekonomík a zoskupení v svetovom hospodárstve. Niektoré scenáre predpokladaného vývoja ekonomík vyznievajú optimisticky, iné sú pesimistické. Posledné vchádzajú z predpokladu, že existujúci systém sa prežil a svetová ekonomika nemôže preto fungovať bez hlbokých otrasov na základe doterajších princípov a usporiadania [2]. Problémom je, že optimistické aj pesimistické scenáre vývoja obchádzajú kľúčové bod obratu vo vývoji sveta a tým aj svetového hospodárstva. Pritom každá etapa vo vývoji svetového hospodárstva má svoje osobitosti.

Charakteristickým znakom súčasného vývoja je rozpad bipolárneho sveta, formovanie nových blokov, zoskupení a vzťahov, ktoré zodpovedajú novému zoskupeniu síl vo svete. Zmenený pomer síl vo svete sa prejavuje v koncentrovanej podobe v menových vzťahoch, požiadavkách na zmenu povojnového usporiadania menových vzťahov. V príspevku venujeme preto pozornosť zásadným zmenám v menových vzťahoch, ktoré sú podmienené a zároveň sa spätne premietajú do vývoja ekonomík jednotlivých štátov a svetového hospodárstva.

Globalizácia mení menové vzťahy

Po roku 1945, menový systém sa formoval pod vplyvom dominujúceho postavenia Spojených štátov vo svete a tým aj amerického dolára (USD) vo svetovom hospodárstve. Dolár v postavení prvej svetovej rezervnej meny bol dôležitou súčasťou menových rezerv centrálnych bánk a aktív medzinárodných inštitúcií, medzinárodného platobného styku. Povojnová obnova vojnou zničených ekonomík a ich následný rozvoj umožnili týmto ekonomikám postupne zoslabovať dominujúce postavenie USA a tým aj USD v svetovom hospodárstve. Rastúca vnútorná a zahraničná zadlženosť USA zohrala v tomto procese dôležitú úlohu. Spolu s deregulácioou a homogenizáciou úverovo-peňažných vzťahov a s ďalšími na ne nadväzujúcimi procesmi, vyústila do hromadenia znehodnocujúcich sa dolárov v svetovom hospodárstve. Tento proces akceleroval v celom povojnovom období. A tak, podľa údajov Federálneho rezervného systému USA (FRS), v súčasnosti jeden kvadrilión 420 bilióna USD hľadá ziskové umiestnenie v svetovom hospodárstve [3]. Vlastníci tejto prakticky nepredstaviteľnej sumy dolárov, ktorá niekoľkonásobne prevyšuje potreby reálnej ekonomiky, sledujú investičné možnosti, pohyb kurzov, vývoj a riziká spojené s investovaním v jednotlivých ekonomikách a v svetovom hospodárstve. Zvažujú možné zisky a straty, možnosti ako minimalizovať, alebo kompenzovať prípadné straty.

Postupujúca globalizácia ekonomík vytvára nové investičné možnosti, ale znásobuje aj disproporcie medzi reálnou ekonomikou a svetom peňazí. Tieto disproporcie prispeli k modifikácií povojnového usporiadania menových vzťahov v rokoch 1971 až 1975, k devalvácií dolára v roku 1971 a k jeho definitívnemu odtrhnutiu od zlatého základu. SDR-y, nemecká marka, japonsky jen, následne euro a juan konkurovali USD v platobnom styku.

MMF a Svetová banka vznikli v rámci povojnového usporiadania menových vzťahov na základe vtedajšieho pomeru síl vo svete. Tomuto usporiadaniu zodpovedala aj náplň činnosti a inštitucionálne usporiadanie oboch inštitúcií a počty hlasov členských štátov. USA a v menšej miere západoeurópske štáty vplývali na činnosť oboch inštitúcií. Prakticky až koniec studenej vojny umožnil ďalším štátom členstvo v MMF a v Svetovej banke ako aj v ďalších medzinárodných inštitúciách. Postupne, hlavne zo strany Číny, Ruskej federácie, ale aj Brazílie, Indie a ďalších štátov sa znásobili tlaky na reformu MMF a Svetovej banky a na zmeny, ktoré zohľadnia zmeny v pomere síl vo svete. Po roku 2007, najskôr finančná a následne hospodárska kríza znásobila tieto požiadavky. Procesy prebiehajúce v svetovom hospodárstve ukázali, že svetová ekonomika a národné ekonomiky nemôžu fungovať na základe vzťahov a pomeru síl, ktorý nezodpovedá realite.

Základné body obratu

V roku 2007, krízové procesy sa rozšírili z USA do ostatných štátov, znásobili snahu riešiť vzniknutú situáciu. Najskôr administratíva USA a následne aj vlády ďalších štátov, rekapitalizovali finančné inštitúcie s cieľom zabrániť kolapsu bankového systému a tým aj národného hospodárstva. Vlády znásobili masu obeživa, pristúpili k emisií štátnych obligácií, rastom štátneho dlhu kryli straty bánk.

V prvom kroku ozdravných opatrení, administratíva USA uvoľnila USD 700 mld. na záchranu finančných inštitúcií. Francúzska vláda dala 26 mld. euro, nemecká 30 mld. euro a Talianska 80 mld. euro. Uvedený postup zmiernil tlaky, ale neviedol k dlhodobej stabilizácií finančného sektora a k významnému obratu k ekonomickému rastu. Znamenal, že popri nekontrolovateľnej sume USD, ktorá je v držbe fyzických a právnických osôb, 6,6 trilión USD sa nachádza v rezervách centrálnych bánk. Táto suma sa každým rokom zvyšuje približne o jeden bilión USD.

Ďalšie znehodnocovanie USD a jeho následný pád, vrátane pádu medzinárodného menového systému, nie je v záujme Číny, Ruska, EÚ a ďalších štátov, ktoré majú vysoké dolárové rezervy. Pritom väčšina dolárov je umiestnená v nízko úročených štátnych pokladničných poukážkach, ktoré sú deponované v trezoroch bánk. Ku koncu roka 2009, 1,95 mld. USD bolo v menových rezervách Číny a ďalších 400 mld. USD sa nachádzalo v štátnych majetkových fondoch. Tieto dolára kryjú časť obchodného deficitu USA, vchádzajú do štátneho dlhu Spojených štátov.

EÚ sa pri riešení finančnej krízy a stabilizácií eura, zamerala na koordináciu postupu členských štátov pri realizácií "Programu nového údelu pre ekonomickú obnovu Európy" a následne, pod vplyvom vysokej zadlženosti Grécka a potenciálnej hrozby zo strany Írska, Portugalska, Španielska a Talianska vyčlenila na realizáciu stabilizačného programu sumu vo výške 500 mld. euro. V súlade s uznesením z 10. mája 2010, zdrojom stabilizačného programu je 60 mld. euro z "The European Financial Stabilization Facility Mechanism" a EUR 440 mld. z "The European Financial Stabilization Facility, Special Purpose Vehicle." Cieľom uvedených opatrení je získať dodatočné zdroje na trhoch kapitálu, ktoré sú garantované členskými štátmi EMÚ a zabezpečiť tak potrebnú likviditu eurozóny [4].

Jedným zo základných problémov EMÚ, ktoré vplývajú z Lisabonskej stratégie je, že eurozóna má spoločnú centrálnu banku (ECB), ale nemá spoločnú fiškálnu

politiku a ministerstvo financií. Druhým sú vnútorné rozbroje podmienené presadzovaním záujmov jednotlivých členských štátov, nedodržiavanie pravidiel, práve tak ako aj zákaz vystúpiť z EMÚ a vylúčiť členský štát, ktorý tieto pravidlá ignoruje.

Nutnosť riešiť finančnú krízu v Grécku, lebo pripustiť rozpad eurozóny a zánik eura, vyústila do zriadenia "Fondu finančnej stability" - eurovalu. Zdrojom fondu a tým aj jeho zraniteľnosti, sú dobrovoľné príspevky členských štátov EMÚ do fondu. Stačí, aby niekoľko štátov odmietlo prispieť a existencia eurozóny je znovu ohrozená. Pretože euro by ďalšiu krízu zrejme neprežilo, Nemecko a Francúzsko presadzujú schválenie dodatkov k Lisabonskej zmluve. Tieto dodatky majú nadobudnúť platnosť v roku 2011. Avšak, postavenie eura v menových vzťahoch závisí nielen od schválenia dodatkov, ale aj od ochoty USA podržať euro a postoja Číny k oslabeniu juanu.

FRS, napriek konkurencií, ktorú euro predstavuje v relácií k USD, v roku 2010 otvoril euro-dolárové swapové linky s ECB a so 4 ďalšími bankami, znížil tak napätie na devízových trhoch [4]. Problematickým vo vývoji menových vzťahov zostáva tak napätie a riziko, ktoré je spojené s vývojom v najviacej "zraniteľných" ekonomikách členských štátov EMÚ a s postojom Číny, Brazílie, Indie a Ruskej federácie k postaveniu USD ako prvej svetovej rezervnej meny a k reforme MMF a Svetovej banky. Uvedené štáty kritizujú USA za politiku lacného dolára, ktorá zlacňuje splácanie štátneho dlhu Spojených štátov, podporuje export napomáha rastu výroby a zamestnanosti v USA.

Napätie je najvýraznejšie medzi USA a Čínou v dôsledku odmietavého postoja Číny zhodnotiť juan. Tento postoj spolu s ďalšími opatreniami, ktoré sú zamerané na podporu exportu, môže prerásť do menovej vojny [4]. Už v roku 2009, na zasadaní G 20, Hu Xiaolian, viceguvernér Ľudovej banky Číny, konštatoval, že USD ako svetová rezervná mena zvýhodňuje USA na úkor ostatných štátov, destabilizuje svetové hospodárstvo. Požadoval preto zmeny v usporiadaní menových vzťahov a v MMF a v Svetovej banke. Požiadavky podporili najvyšší predstavitelia Ruskej federácie, Brazílie, Indie a ďalších štátov, ktoré presadzujú regionálne meny v platobnom styku; kontrolu emisie dolárov na základe medzinárodných dohôd.

Predovšetkým Čína a Ruská federácia, postupne, aj na základe menových swapov, vytvárajú zázemie pre juan a rubeľ ako regionálne meny. Čína odpísala swapovú dohodu s Argentínou, Južnou Kóreou, Hongkongom, Indonéziou a s Malajskom. Čína a Ruská federácia sa dohodli o rozšírení platobného styku o platby v domácich menách. Zmluvné štáty môžu použiť juan v platbách za tovary a služby kúpené v Číne a u jej obchodných partnerov. Rubľami sa môže platiť za tovary služby kúpené v Rusku.

Napriek odmietavému postoju USA k reforme MMF a Svetovej banky, na jesennom zasadaní MMF 23. októbra 2010, ministri financií a guvernéri členských štátov MMF sa dohodli, že účelovo nebudú znehodnocovať menu a na prerozdelení hlasovacích práv v prospech Číny, Indie a Brazílie o 6 %, a to na úkor malých štátov západnej Európy. Čína sa stala tretím najsilnejším členom MMF [5]. Je na Číne či a ako zužitkuje toto postavenie v prospech stabilizácie menových vzťahov a svetového hospodárstva.

Napriek pozitívnemu hodnoteniu vývoja ekonomík zo strany mienku tvoriacich kruhov, krízové procesy nie sú zažehnané. Vysoká miera nezamestnanosti, nevyužité výrobné kapacity, rastúca vnútorná a zahraničná zadlženosť jednotlivých štátov, spätné väzby medzi krehkým finančným sektorom a reálnou ekonomikou, zostávajú jedným zo základných problémov súčasnosti. USA si stále udržujú popredné postavenie v svetovom hospodárstve. Nepotvrdil sa predpoklad, že svetová ekonomika sa bude vyvíjať vysokým tempom aj bez USA, ktoré sa podieľajú 20% na tvorbe svetového HDP a spotrebovávajú 40% tovarov vyrobených v svetovom hospodárstve. Rast dopytu a spotreby zo strany Číny, Indie, Brazílie a Ruska nedokázal kompenzovať pokles efektívneho dopytu a spotreby v USA. Napriek optimistickým očakávaniam ani EÚ nedokázala zaujať miesto a úlohu Spojených štátov v svetovom hospodárstve.

Napriek zmenenému pomeru síl vo svete, USA zostávajú lokomotívou svetového hospodárstva. USA majú silnú ekonomiku, ktorá využíva najmodernejšiu techniku a technológiu a dolár v postavení svetovej rezervnej meny. USA si udržujú vedúce postavenie v medzinárodných organizáciách a inštitúciách. USA vedú v civilnom a vojenskom využití vesmíru, výskume, realizácií vesmírnych projektov. Integrovaný kozmický program umožnil USA získať nadvládu na obežnej dráhe, znásobil využitie ekonomického, vojenského a politického potenciálu, ktorý USA majú k dispozícií a neváhajú ho využiť.

Z hľadiska ďalšieho vývoja svetového hospodárstva a tým aj ekonomík jednotlivých štátov, jedným zo základných problémov zostáva likvidácia nahromadených virtuálnych peňazí, ktoré hľadajú ziskové umiestnenie. Jedným z možných riešení problému sú zásadné systémové zmeny, uznanie Číny, Indie, Brazílie, Ruskej federácie a ďalších štátov ako dôležitých hráčov na svetovom trhu. To znamená, nové usporiadanie menových vzťahov, prehodnotenie úlohy štátu a medzinárodných inštitúcií v ekonomikách. Pritom nie je jasné kto to má urobiť, pretože nie je ani zrejmé či G 20, alebo iná inštitúcia, bude úspešným manažérom vývoja svetového hospodárstva, alebo len diskusným klubom predstaviteľov zúčastnených štátov. Pretože 2/3 menových rezerv v svetovom hospodárstve sú denominované v USD, je na administratíve prezidenta B. Obamu, aby schválila nielen čiastkové úpravy v činnosti MMF a Svetovej banky [5]., ale aby podporila reformu medzinárodného menového systému a tým aj inštitucionálne zmeny v globálnej svetovej ekonomike. Za veľmi diskutabilné až kontroverzné môžeme preto považovať rozhodnutie FRS zvýšiť masu obeživa o 600 mld. dolárov, t.j. 75 mld. mesačne s cieľom podporiť ekonomický rast v USA, riešiť možnú deflaciu na úkor nárastu inflačných tlakov. Tento krok FRS znásobí napätie v menových vzťahoch, nedôveru v dolár a sťaží riešenie krajne neprijateľnej situácie.

LITERATÚRA

[1] Bonko, A., Kríza ekonomiky, alebo spoločnosti? (Príčiny, vývoj, dôsledky). In: http://www.google.com Ing. Anton Bonko.
[2] Doorofejev,V., Baškirova,V. 2009: Antikrizisnaja kniga. Moskva: Izdateľstvo Asteľ, 2009. ISBN 978-5-271-23070-7.
[3] Monetary Policy Report to the Congres, July 21, 2010 In: http://www.federalreserve.gov/monetary policy
[4] Monetary Policy Report to the Congress, July 21, 2O10 In: http://www.federalreserve.gov/monetary policy
[5] Hospodárske noviny 23.11.2010 In: http://www.ihned.cz

VLADISLAV BACHÁR

Systém funguje, človek existuje

(Dokončenie z 1. strany)

Áno, človek je náchylný na zlyhanie a strach z tohto zlyhania mohol viesť k takému zorganizovaniu spoločnosti, kde nástrojom prevencie je neistota. Každý môže veľmi ľahko spadnúť na dno. Masy dezintegrovaných hmotnou biedou sú mementom.

Ale je tu aj množstvo dôchodcov, ktorí žijú na hranici chudoby, ľudí s nízkymi platmi, ktorí sú ukážkou toho, čo dokáže mravná stálosť. Žijú mravne. Teda dokazujú, že v človeku sú aj sily, na ktorých možno stavať iným spôsobom.

O človeku si nemožno robiť ilúzie. Ale toto zlé riešenie jeho rizík, jeho zlyhania je tu preto, že táto chybovosť človeka sa chce rehabilitovať opäť bez Boha. A tak sa odmieta náboženstvo, ktoré pozná hriech aj rozhrešenie. Kresťanský humanizmus, ako píše J. Maritain, pozná rehabilitáciu človeka v Bohu. Ale doba, ktorá tu je, sa pokúša o rehabilitáciu človeka opäť bez Boha, a to tu už bolo. Preto je zásadne dôležité, aby sme vydali svedectvo o tom, že sa takáto rehabilitácia nedá uskutočniť. Boli sme toho svedkami. A toto svedectvo nevydávame. Ani kresťanské demokratické strany toto svedectvo nevydávajú. V najlepšom prípade iba smerom k minulému režimu, komunizmu, ale nepodstupujú potrebné riziká vo vydávaní tohto svedectva smerom k dnešnej dobe.

Zdá sa, že kresťanské demokratické strany sa pridali k tomu prúdu, ktorý opätovne cez chápanie ľudských práv a občianstva, vylučujúce kresťanstvo a osobitne katolicizmus, sa nanovo pokúšajú o rehabilitáciu človeka bez Boha alebo dokonca opätovne proti Bohu.

Náboženstvo, a myslím na kresťanstvo, je vytláčané zo života, čo prispieva k dehumanizácii života.

Môj známy, nadaný na tvorbu aforizmov, mi povedal, že človek môže byť buď hriešnik, alebo zločinec. A naozaj, všetci tí, ktorí odmietli náboženstvo, kresťanstvo (Marx, Lenin, Stalin, Trockij-Bernstein, Kaganovič a mnohí iní) neprispeli k zločinom komunizmu? A kapitalizmus devätnásteho storočia, ktorý odmietol kresťanstvo, neprispel k zlým činom? A čo fašizmus? To všetko boli pokusy rehabilitovať človeka bez Boha.

Ak si zalistujeme v starších publikáciách, napríklad v knihe L. Slatňaya „Vedúca zásada hospodárskeho života“, sú tam svedectvá obhajované v devätnástom storočí. Napríklad obhajovanie detskej práce, a to argumentom, že deti majú jemnú motoriku a dospelí by to tak nevedeli urobiť. Alebo istý otec hovorí, je mi naozaj zle a ťažko ich zobudiť ráno, keď majú ísť do práce, niekedy som nútený ich zbiť, aby som ich zobudil. Je mi do plaču, keď takto musím s nimi zaobchádzať. Neuvádzam to na citovú manipuláciu, iba na pripomienku dynamiky afektívnych síl, ktoré tvorili agresivitu komunizmu. Exaktne si možno overiť napríklad vývoj pracovného času, ako sa ťažko rodil ten dnešný a akým silám sa muselo vzdorovať. No a povedzme si, neplatí tu to maritainovské, že treba uznať socializmu, že bol protestom? A neboli protestom predovšetkým sociálne encykliky Katolíckej cirkvi?.

Na prelome devätnásteho a dvadsiateho storočia vzniká kresťanská demokracia, ktorá mala uskutočňovať ducha sociálnej encykliky Rerum Novarum. Táto úloha jej zostáva aj dnes. Nielen ako inšpirácia. Ako záväzok.

Kresťanská demokracia vo svojich začiatkoch bola nepolitická v obave, aby ako politická strana nerozdeľovala katolíkov. Jej úloha bola, aby sa zlepšila situácia tých na hranici, chudobných. Aby sa nestali obeťou komunizmu. Až v dvadsiatych rokoch sa stáva politická a začína jej pôsobenie v politike, ktoré vyvrcholilo po druhej svetovej vojne. Vtedy zaujala uprázdnené miesto po pravici, ktorá sa skompromitovala tým, že nebola dosť prezieravá voči fašizmu. V súčasnosti by mali byť tieto strany prezieravé a chrániť pred rizikami liberalizmom politickú sféru.

Jednoduchý príklad. Ak rozlišujeme medzi indivíduom, ktoré je povinné voči spoločnosti a osobou, voči ktorej má byť povinná spoločnosť podmienkami jej rozvoja, tak parkovanie v meste by malo byť zadarmo pred nemocnicami a školami, pretože tie slúžia osobe v jej potrebách. Na ostatných parkoviskách platenie pripomína povinnosť „indivídua“ prispievať spoločnosti. A je to tak?

Agendou kresťanskej demokracie je aj filozofia personalizmu, ktorý rozlišuje u človeka rovinu indivídua a rovinu osoby. Ale je tu aj poznámka J. Maritaina, že hnev na kresťanov prichádza preto, lebo nekonali vtedy, keď konať mali.

A ako konať, s akým obsahom?

Znova budem čerpať z kresťanského humanizmu formulovaného J. Maritainom: Ak je pravda, že existuje nejaký organický rast Cirkvi a sveta zároveň, tu sa kresťanom kladie úloha, aby zachránili humanistické pravdy znetvorené štyrmi storočiami humanizmu upriameného iba na človeka. Predtým píše, že je potom rúhaním proti vláde Božej chcieť sa vrátiť v dejinách k nejakému prekonanému minulému stavu. A nie je celé toto obdobie návratu ku kapitalizmu cestami jeho foriem v 19. storočí v transformačnom procese , obhajované politikmi, že to tak musí byť, práve tento problém? A nie je to tak aj v stredoeurópskej politike s nezmyselnými reminiscenciami na Uhorsko v maďarskej politike, v úsilí o rúhavé návraty k prekonaným formám? A nie sme povinní hľadať a tvoriť inštitúcie, ktoré fungujú? A vôbec vylepšovať život a neopakovať jeho nepodarené formy? A dá sa to bez integrovanej osobnosti, bez osobnosti v politickom, kultúrnom, hospodárskom živote? Dá sa to urobiť s týmito vzájomne sa nenávidiacimi ľuďmi v slovenskej politike? Nedá!

Vylepšenie života sa nedá bez toho, aby sme nepodstúpili určité riziko a dovolili človeku byť nástrojom rastu a rozvoja spoločnosti. Nielen z vlastných zdrojov, ale aj zo zdrojov oživujúcej milosti z viery. Z Boha. Teda pripustiť aj príčinnosť Božiu spolu s príčinnosťou človeka. J. Maritain pripúšťa aj konflikt vo vnútri kresťanstva a pripomína kalvinizmus a jeho pohľad na človeka ako ničotného pred Bohom. A tak, píše, že sa potom nevyhradzuje človeku potrebný priestor. Nie je tu dôvera v dôstojnosť človeka ako príležitosť pre neho. Zdá sa mi, že aj tento pohľad na človeka, ktorému sa upiera možnosť zaujať svoju dôstojnosť, voči ktorej má byť zodpovedný, je zdrojom nekritickej dôvery k systémom, ktoré človek buduje, aby udržal civilizáciu. Tieto systémy sú síce nevyhnutné, ale vyžadujú si, aby sa človek vedel emancipovať od týchto systémov. Od ich noriem a štandardov, ktoré im umožňujú fungovanie, k vlastnej existencii a hodnotám, ktoré s ňou súvisia.

Človek má právo existovať, nielen fungovať. Systém funguje, človek existuje. No a nie je to tak, že evanjeliové chápanie existencie kladie limity silám, ktoré rezignovali na prostriedky a ide im iba o výsledky? A nie je to príčina dnešnej krízy?

Teda centrálny problém je, ako rehabilitovať človeka. Znova iba jeho predpokladanými kapacitami pre potreby systémov? Systémy ako jediné sito, ktoré rozhodne o tom, kto je hodný života a kto sa má zavrhnúť?

Práve túto dynamiku života dnes žijeme. Človek nie je vnímaný vo svojom poslaní. A opäť vidím spoločenskú objednávku smerom ku kresťanským demokraciám.

Pochopia túto objednávku?

Myslím si, že v ľuďoch v súčasnosti narastá akýsi hnev. Neprišla doba, ktorá by bola v potrebnej miere predpovedateľná, zmysluplná a s primeranou záťažou. Ak mám očakávanie od kresťanských demokracií, myslím na pluralitu, v ktorej majú povinnosť obhajovať svoju identitu. Nie vylučujúco tých alebo oných, ale - rozlišujúco. Kresťania sú predsa rozptýlení po všetkých politických stranách. Treba sa vrátiť k tým rozdielom v politických stranách, ktoré majú prirodzený základ v rozdieloch ľudských osobností. A s tým musia prísť európske kresťanské demokracie.

A znova je tu varovanie J. Martaina, osobitne kresťanským stranám, že majú spolupracovať s každým, s kým vedia spoločne definovať problémy.

Účasť v koalíciách tomuto môže brániť. Naviac spolupráca na problémoch v koalíciách je často sprevádzaná vzájomným klamaním sa, pretože nie sú tu spoločne definované problémy, ale často iba záujmy lobistických skupín. A tak politické spektrum stráca potrebného mediátora, ktorým by mohli byť kresťanské strany. Mohli by toto spektrum robiť funkčnejšie. Bude treba vydržať nátlaky a nepochopenie a vysvetliť konštruktívnosť takéhoto postoja.

Lobkowitz rozlišuje politické a predpolitické sféry. Pred politickou sférou je samotná osoba človeka, rodina, kultúra, aj kultúra inštitúcií. Myslím si, že na Slovensku je táto predpolitická sféra zaplavená politikou. Je nevyhnutné, aby odtiaľ politika ustúpila. Posledným príkladom takého zaplavenia je pokus odstrániť sochu kráľa Svätopluka z nádvoria Bratislavského hradu. Hoci nie som si istý, či by pozvaní prišli, predsa len takým zaplavením bolo aj nepozvanie opozície. Vychádzam aspoň z informácie, že nebola pozvaná. Jedným z hesiel na námestiach v novembri 1989, ktoré si každú jeseň pripomíname, bola požiadavka odpolitizovať verejný život. Dať politiku do jeho služieb, a nie naopak. Je potrebné odpolitizovať školstvo, zdravotníctvo, kultúru, fungovanie dôležitých inštitúcií, napríklad daňových úradov. Zrušiť prax, že s víťazom politických volieb prichádzajú vždy noví šéfovia, ktorí za sebou ťahajú parazitov lobistických skupín, ktoré si vymáhajú výhody, ktoré im nepatria - aj v kontexte napríklad daňového úradu.

Kedysi, za prvej republiky Česko-Slovenskej, ak niekto išiel platiť daň, tak v najstarších šatách a najviac ak na bicykli. Všetko sa zhodnocovalo. Dnes sa daňoví úradníci boja poniektorých platcov daní, a nie naopak. Ak sa ľavici nepodarilo vybudovať sociálny štát, je to aj preto, že neodpolitizovala predpolitické sféry a nesfunkčnila pre ne životne dôležité inštitúcie.

Aká osobnosť v politike toto môže urobiť?

V popise takejto osobnosti a jej možností Lobkowitz pripomína médiá a ich nekontrolovanú silu, ktorá sťažuje nástup takej osobnosti. Píše, že dobrá politika vyžaduje kompetenciu, ktorú má iba skúsený vedec, má mať usudzovaciu schopnosť mudrca, rozhodnosť priemyslového kapitána, prešibanosť trhovníka, a nesebeckosť svätca.

Máme na Slovensku takého politika, blížia sa niektorí k tomu? Je slovenská spoločnosť dostatočnou objednávkou na to, aby sa takýto politik objavil? Nedopadol by ako Thomas Moorus? A nepotrebujeme takého slovenského Thomasa Moora?

Čo k tomu dodať?

Vytvoriť zákony, ktoré budú kontrolovať zodpovednosť médií. To nie je ich obmedzovanie. Vyšla s tým sociálna demokracia a namiesto dopracovania tohto súboru noriem aj z optiky druhej strany politického spektra bolo počuť, že to netreba. Treba. Diskusia v politických stranách by mala byť naozaj kvalifikovaná.

Zdá sa mi, že je tu napätie akoby pred búrkou. Jej dynamika je v narastaní pocitov uväznenosti ľudí. Uväznenosti neistotami, ktoré sú inštalované na ich celoživotnej ceste, aby boli kontrolovateľní a nezlyhali. Ale to neznamená, že sa môžu rozvíjať. Tohto napätia sa môžu zmocniť motívy oslobodenia človeka silami neoliberalizmu, kedy budú sľubovať oslobodenie cez slobodu od všetkého. Táto revolta je vlastne už tu. Ale môžu to byť aj motívy, ktoré túto búrku dajú do služobnosti vývoja istôt, ktoré sú nevyhnutné na to, aby veci človeka boli predpovedateľné, znesiteľné a zmysluplné. Tieto motívy môžu byť rozptýlené po celom politickom spektre, no je spoločenskou objednávkou najmä kresťanským demokraciám spájať ich cez spoločne definované problémy.

STANISLAV HVOZDÍK

Kresba: Andrej Mišanek

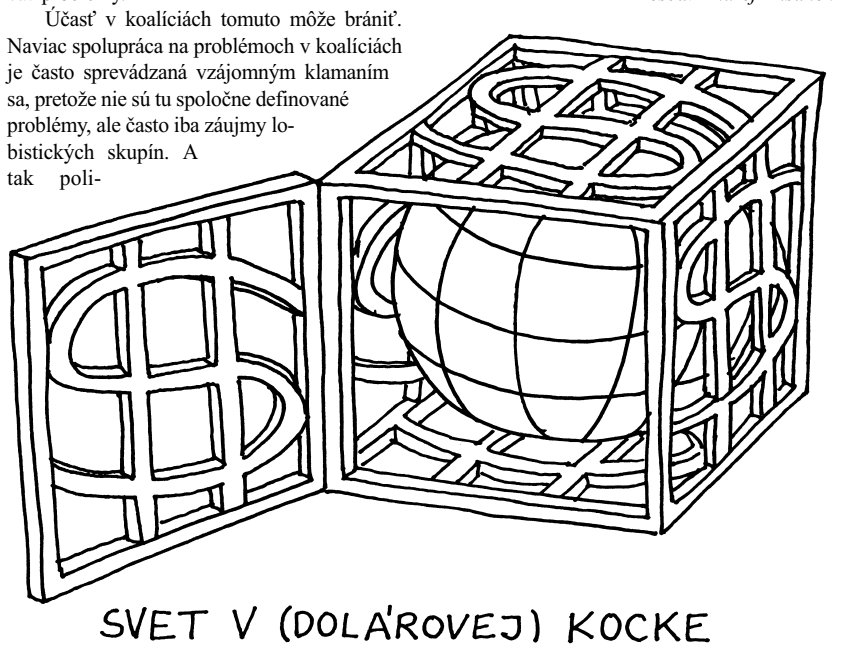

BRUNO ČANÁDY

Trianon a jeho právne dôsledky (4)

(Dokončenie z predchádzajúcich čísel 17-19)

Maďarska reálna politika po uzatvorení Trianonskej mierovej zmluvy bola voči svojim národnostniam v Maďarsku cieľavedomo asimilačná s úmyslom čo najrýchlejšie redukovať ich počet. Ustanovenia Trianonskej mierovej zmluvy o národnostných právach v Maďarsku ,osobitne voči Slovákom, sa stali v praxi len „zdrapmi papiera“, ktoré maďarské úrady vo svojej činnosti nielen ,že nerešpektovali ,ale priamo a úmyselne ich fakticky neplnili. Nielen z hľadiska záujmov Slovenska a Slovákov ,ale z európskeho hľadiska bola takáto národnostná asimilácia veľkou historickou ,právnou a morálnou škrvnou na aplikácii Trianonskej mierovej zmluvy v Maďarsku. Odmietanie Maďarska reálne plniť menšinové práva predovšetkým v samotnej každodennej činnosti maďarskej verejnej správy bolo súčasťou dlhodobej maďarskej asimilačnej stratégie voči národnostiam. Úmyselné a flagrantné sabotovanie plnenia medzinárodnoprávne a vnútroštátne garantovaných práv slovenskej národnostnej menšiny v Maďarsku po roku 1920 bola súčasťou premyslenej a systematickej medzivojnovej maďarskej politiky pomaďarčovania slovenskej národnostnej menšiny. Nielen v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou , ale osobitne brutálne v rokoch druhej svetovej vojny a tiež oveľa sofistikovanejšie v nasledujúcich rokoch pokračoval národnostný útlak a systematické odnárodňovanie príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v Maďarsku .Medzivojnový národnostný útlak v Maďarsku určitým spôsobom predčil svojou brutalitou útlak Slovákov a maďarizačný asimilačný tlak do roku 1918 .Podľa údajov Parížskej mierovej konferencie bolo na území Maďarska v roku 1919 evidovaných ešte okolo 630 tisícov Slovákov. Neradostný vývoj a dnešný žalostný stav a predovšetkým počet slovenskej menšiny v Maďarsku je výsledkom dlhodobého vedomého a systematického porušovania medzinárodného práva , vrátane neplnenia samotného maďarského právneho poriadku a medzinárodných zmlúv .

Pri komplexnejšom štúdiu problematiky z hľadiska širšieho historicko-politického a medzinárodnoprávneho pohľadu uveďme, že v medzivojnovom česko-slovenskom parlamente dochádzalo pravidelne k poslaneckým interpeláciam česko-slovenskej vlády , predovšetkým Benešovho ministerstva zahraničných vecí , voči pokračujúcemu hrubému a dlhodobému porušovaniu národnostných práv Slovákov v Maďarsku. Na ilustráciu príkladmo spomeňme len niektoré zápisnične zaznamenané parlamentné interpelácie slovenských poslancov z rokov 1921, 1925, 1930 a z ďaľších rokov. Možno si klásť dnes už len hypoteticku otázku ,či mohlo Česko-Slovensko urobiť viac z hľadiska pomoci Slovákom v Maďarsku. Ku príkladu vtedajšie Česko-Slovensko mohlo teoreticky použiť vtedajší legálny prostriedok medzinárodného práva v rámci vynucovania takéhoto medzinárodnoprávneho plnenia zo strany Maďarska a to v prípade pokračujúceho maďarského neplnenia medzinárodných záväzkoch .Podľa vtedajšieho medzinárodného práva verejného to mohlo mať právnu formu medzinárodnoprávnych represálii voči maďarskému majetku v Česko-Slovensku (napríklad dočasné zabavenie majetku a iné) vo vzťahu k maďarským štátnym občanom nachádzajúcich sa na území Česko-Slovenska. Uveďme v tejto súvislosti dôležitú skutočnosť ,že vtedajšie mnohé majetky vplyvných maďarských a v Maďarsku vládnucich elít boli na Slovensku .Na spresnenie v tejto súvislosti to nemohli byť opatrenia voči česko-slovenským štátnym občanom maďarskej národnosti žijúcim na Slovensku ,ktorí neboli maďarskými štátnymi občanmi . Teda by sa nejednalo ani v tomto prípade o aplikáciu princípu reciprocity , ktorá tu bola objektívne ťažko možná vzhľadom na medzinárodnoprávne a ústavnoprávne garancie veľmi širokých menšinových práv v Česko-Slovensku .Medzivojnové Česko-Slovensko na rozdiel od vtedajšieho Maďarska bolo právnym štátom , kde „litera zákona a zmlúv „ sa na rozdiel od maďarského prístupu v praxi spravidla dodržiavala .Po mnohých desaťročiach sú tieto právne úvahy ex post výsostne teoretické, ale majú svoj historicko-vypovedací význam. Dokladajú ,že za práva sa musí vždy a všade naplno bojovať. Žiaľ slovenská národnostná menšina v Maďarsku sa fakticky dostala v medzivojnovom období na okraj česko-slovenských zahranično-politických záujmov . Musíme priznať ,že česko-slovenské právne a mocenské možnosti boli voči Maďarsku dosť obmedzené . S odstupom času môžeme konštatovať ,že Česko-Slovensko mohlo a malo urobiť pre vtedajších Slovákov v Maďarsku oveľa viac .Dodajme ,že zahraničná politika Česko-Slovenska bola zameraná iným smerom a samotná činnosť Spoločnosti národov v medzivojnovom období bola voči vtedajšiemu Maďarsku zjavne bezzubá. Presnejšie bez zjavnejšieho výsledku a slovenská národnostná menšina v Maďarsku zostala takto fakticky dlhodobo opustená a bez reálnej pomoci. Je to historicky pravdivé, i keď osobitne pre Slovensko smutné konštatovanie .Možno ako súčasť histórie Slovákov v Maďarsku ,ktorým nedokázalo pomôcť ani medzinárodné právo , ktoré neprekonalo nedobromyselné (a nemorálne) asimilačné úmysly zo strany Maďarska.

Stále nadčasovo platí ,že nestačí len mať práva (a povinností) ,ale rozhodujúca je prejavená vôľa a odhodlanie domôcť sa práv.

Dlhou a stále neukončenou kapitolou v nerealizácii ustanovení Trianonskej mierovej zmluvy a to do dnešných dní je doterajšie nevrátenie z územia Slovenska odvlečeného rozsiahleho kultúrneho dedičstva nachádzajúceho sa dodnes v Maďarsku. Trianonská mierová zmluva venovala právnej povinnosti Maďarska vrátiť na Slovensko (a nielen na Slovensko) odvlečené súčasti kultúrneho dedičstva pomerne veľkú pozornosť v ustanoveniach článku 77 a v článkoch 175 až 179 mierovej zmluvy. Napríklad podľa článku 176 a 177 Trianonskej mierovej zmluvy má Maďarsko v podstate dodnes právnu povinnosť vydať starožitné a umelecké predmety odvlečené z územia Slovenska , pokiaľ neboli preukázateľne zakúpené u súkromných vlastníkov .Obdobne tu bola maďarská povinnosť vrátiť spisy, listiny, historické zápisy dotýkajúcich sa územia Slovenska v držbe maďarských verejných ústavov (predovšetkým maďarských múzei, galérii a podobných inštitúcii) , ktoré boli odvlečené z územia Slovenska po 1.januári 1868. Slovenskej republike a jej subjektom ešte zostali pôvodné právne tituly vrátenia kultúrneho dedičstva podľa článkov 175 až 179 Trianonskej mierovej zmluvy z roku 1920.Tiež napríklad podľa článku 175 tejto zmluvy Maďarsko je podľa medzinárodného práva povinné vydať všetky z územia dnešného Slovenska odvlečené spisy, listiny, starožitné predmety a umelecké predmety a všetok materiál vedecký a knižničný ,ktoré boli odvlečené a ,ktoré prináležali štátu (vtedy uhorskému štátu) alebo krajinský, obecným, dobročinným ,cirkevným alebo iným ústavom verejným a súkromným .Ďalej napríklad konkrétny článok 177 Trianonskej zmluvy stanovuje právnu povinnosť Maďarska vydať všetky spisy, listiny a historické zápisy, ktoré boli v držbe maďarských verejných ústavov a ,ktoré sa priamo dotýkali Slovenska ,pokiaľ boli z tohto územia „odstránené“ po 1.januári 1868.

Po deviatich desaťročiach (neplnenia uvedených ustanovení zo strany Maďarska) musíme stále zdôrazňovať , že je morálnou , politickou a právnou povinnosťou ,aby slovenská štátna , kultúrna a politická reprezentácia sa verejne a sebavedomo domáhala aj po dlhých rokoch nečinnosti práv vyplývajúcich z mierových zmlúv z rokov 1920 , 1947 a dokumentov OSN. Príklad zo života Slovákov v Maďarsku a ich dramatického dejinného osudu nám hovorí ,že popri normách medzinárodného práva je tu podstatná vôľa štátu a jeho občanov neustále a systematicky sa domáhať práv. Bez jednoznačne prejavenej vôle Slovenskej republiky žiadať medzinárodnoprávne garantované plnenie to však nepôjde. Žiaľ dosiaľ sa reálne nehľadali cesty nápravy tohto stavu napríklad prostredníctvom začiatku prác odbornej komisie spojenou s prvotnou inventarizáciou odvlečených pamiatok. Možno zdôrazniť ,že nesplnené právne ustanovenia Trianonskej mierovej zmluvy sú rozšírené a právne aktualizované ustanoveniami Parížskej mierovej zmluvy s Maďarskom z roku 1947 vo veci právnej povinnosti Maďarska vrátiť odvlečené súčasti slovenského kultúrneho dedičstva ,podporené tiež všeobecnými dokumentami OSN. Od roku 1993 sa už nemôžeme vyhovárať na bývalé Česko-Slovensko alebo niekoho iného ,ktorý rozhoduje za nás , ale len na vlastné slovenské elity. Navyše dlhodobá pasivita , možno nevyzretosť (a tiež nedostatok sebavedomia) napr. kultúrnych elít je prejavom ich určitej morálnej spoluzodpovednosti za neutešený stav nielen ochrany kultúrneho dedičstva , ale kultúry (a kultúrnosti) vôbec. Kultúrne elity majú sústavne dávať systémové (duchovno-kultúrno-hodnotové) celospoločenské podnety politickým elitám. Pokiaľ však nedosahujú dostatočnú odbornú a morálnu kvalitu , tak ich spoločenský vplyv takto nie je veľký (a nie sú pre národ a štát dostatočným prínosom) .Stav kultúry odzrkadľuje stav spoločnosti a úroveň kultúrnych elít.

Žiaľ rôznorodé slovenské štátne orgány od roku 1993 ani nedeklarovali maďarskej strane ,dokonca ani slovenskej verejnosti, prvotnú vôľu domáhať sa slovenských práv vyplývajúcich predovšetkým z medzinárodných zmlúv na vrátenie slovenského kultúrneho dedičstva v zahraničí. Možno si dokonca invenčne predstaviť iniciatívy , aby budúca expozíciu časti takto raz cezhranične vrátených historických artefaktov bola trebárs v Komárne. Napríklad pri tejto príležitosti v zrekonštruovanej Starej Pevnosti . Bol by to doklad toho ,že by išlo o akt historicko-právnej spravodlivosti ku všetkým občanom Slovenskej republiky , vrátane slovenských občanov maďarskej národnosti. Zároveň by sa vyvolala (doteraz od roku 1989 neuskutočnená) spoločensky podnetná celoslovenská diskusia o význame, ochrane a rozvoji slovenského kultúrneho dedičstva a (dlhodobo spoločensky zaznávanej) slovenskej kultúry vôbec .

Treba len upresniť ,že medzinárodnoprávne garantované práva Slovenskej republiky možno uplatniť aj prostredníctvom Medzinárodného súdneho dvoru v Haagu a pomocou slovenských aktivít v orgánoch EÚ a OSN.

Nenahraditeľný význam Trianonskej mierovej zmluvy pre slovenskú a európsku históriu , ale hlavne pre prítomnosť a budúcnosť Slovenskej republiky (a jej medzinárodnoprávne garantované hranice)sa zatiaľ neprejavil vo vybudovaní jej celoslovenského pamätníka ako pripomienky tohto symbolu a garanta dnešného Slovenska . Dúfajme ,že namiesto do pripravovaného Múzea Trianonu v Budapešti bude školská mládež na Slovensku chodiť a vzdelávať sa do takéhoto celoslovenského pamätníka. Veď úcta nielen k symbolom ,ale hlavne k právnym garanciám štátnej budúcnosti je v povinnej (takpovediac sebazáchovnej) výbave (snáď každej) modernej spoločnosti. Dozrievanie svojbytnej slovenskej spoločnosti a ich elít síce prebieha , ale pomalšie ako v iných stredoeurópskych štátoch. Lakmusovým papierikom prípadného posunu v tomto smere tu môže byť stála a všestranná spoločenská prezentácia významu Trianonu (nielen jeho 90.výročia) pre dnešnú Slovenskú republiku. Nakoľko Trianonská mierová zmluva a jej podstatné ustanovenia ako vidieť nestratili na historickej ,právnej a politickej aktuálnosti ani po deväťdesiatich rokoch.

PRAMENE A POZNÁMKY:

Mierová zmluva medzi mocnosťami spojenými a združenými a Maďarskom , Protokoly a Deklarácia. Dňa 4.júna 1920 (Trianon). Trianonská mierová zmluva nadobudla medzinárodnoprávnu účinnosť dňom uloženia ratifikačných listín na francúzskom ministerstve zahraničných vecí v Paríži dňa 26.júla 1921.Text bol publikovaný v Česko-Slovensku pod č.102/1922 Zbierky zákonov a nariadení.

2 Trianonskú mierovú zmluvu podpísalo dňa 4.júna 1920 vo Versailles (v paláci Grand Trianon) popri Maďarsku celkovo 17 zmluvných subjektov- vtedy suverénnych štátov. Popri nich tu ešte bolo 5 vtedajších subjektov medzinárodného práva v spoločenstve s Veľkou Britániou a to: India , Kanada, Austrália, Nový Zeland, a Juhoafrická únia) ,ktorí mierovú zmluvu spolupodpisovali a boli samostatne zastúpení v rámci delegácie Veľkej Británie na mierovej konferencii. Dodajme ,že všetky tieto krajiny bolo tiež priamo zakladajúcimi členmi Spoločnosti národov.

3 ČANÁDY,B.: Slovensko a mierové zmluvy s Maďarskom. In :Kultúra č.1/2008 a Kultúra č.2/2008,Bratislava 2008,Factum Bonum. Uvedená právno-historická štúdia je v odbornej databáze napr. Univerzity v Marburgu resp. Herderovho inštitútu v Nemecku- http://www.litdok.de/cgi-bin/litdok?lang=de.

4 HRONSKÝ,M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918-1919.Bratislava: Národné literárne centrum- Dom slovenskej literatúry,1998.

Dodajme ,že napríklad rokovania o odchode maďarského vojska zo Slovenska sa začali 25.júna 1919 v bratislavskej Redute a dohodu podpísalo Maďarsko a Česko-Slovensko 1.júla 1919. Všetky presuny čs.vojska na vtedajšiu štátnu hranicu t.j. líniu určenú Dohodou sa uskutočnili v úplnom pokoji a skončili sa 7.júla.1919 t.j. takmer rok pred podpísaním Trianonskej mierovej zmluvy.

5 Správa o rozhodnutí Najvyššej rady spojencov zo dňa 12.júna 1919 o úprave hraníc medzi Maďarskom a štátom československým(príloha k tlači 1630).Pozri napr. Tisky k těsnopiseckým zprávam o schuzích Národního shromaždění československého. Svazek VI (Tisk 1601-1700).Praha :1919.

Súčasťou česko-slovenským parlamentom dňa 7.11.1919 schváleného dokumentu o štátnej hranici na juhu Slovenska bol list generálneho sekretariátu mierovej konferencie zo dňa 14.6.1919 s prílohou I s podrobným popisom česko-slovensko-maďarskej štátnej hranice.

6 Trianonska mierova zmluva bola formálne štrukturovaná na úvod , 14 častí s 364 článkami a obsahovala tiež niekoľko príloh.

7 ČANÁDY,B.: Trianon- právne a historické aspekty. In: Historický zborník 15 č.2/2005,Martin 2006,Matica slovenská

8 DEÁK,L.: Minority Rights and their Implementation in Trianon Hungary.In :Human Affairs,Volume 10,No.2 , Institute of Historical Studies , Slovak Academy of Sciences, Bratislava 2000.

9Vtedajší česko-slovenský minister zahraničných vecí E.Beneš ešte 3.1.1921 v Poslaneckej snemovni česko-slovenského Národného zhromaždenia doslova uviedol: „Podľa súhlasných správ sú Slováci v Maďarsku prenasledovaní a sú im odopierane práva menšín vyplývajúcich z mierových zmlúv“ (pozri Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica/Digitální knihovna/NS RČS 1920-1925/Poslanecká sněmovna-tisky/www.psp.cz).

(Pokračovanie v budúcom čísle)

ALEXANDER KORMOŠ

Červené bahno

Mladosť už dávno nie je radosť,
ale staroba je veru choroba!

Láska dávno dohorela,
už iba pocit zodpovednosti
za jej dôsledky
prekypuje v srdci.

Beznádejne súťažíme
o priazeň
našich dospelých ratolestí,
ktoré beznádejne súťažia
o priazeň
demagógiou a násilím
pobláznenej histórie.

Strašné to povolanie,
keď so slovenským diplomom v ruke
si nútená neustále zápasiť
s tou zubatou kostrou
nezamestnanosti,

kým staroba-choroba
tvojho otca
vo dne, v noci beznádejne
zápasí
s týmto nevraživým
časom a priestorom.

To červené bahno
vražedne vyplienilo domovy
duševne a fyzicky
pracujúcich ľudí.

Boháči okradli aj hate,
kým žobráci stratili aj gate.

Pilíšsky Santov 10. 10. 2010

Básnik Teofil Klas, občianskym menom Jozef Zavarský, narodený 12. 11. 1940, sa dožíva životného jubilea – sedemdesiatin. Redakcia Kultúra sa pripája ku grantulantom a básnikovi želá veľa zdravia, tvorivých úspechov a Božieho požehnania.

TEOFIL KLAS

Úšust v čase

Na strmhlavej prti

Už dávno
sedím v nadzvukovom lietadle,
a stále nedoháňam
splatné straty.

Naopak,
len mi nabiehajú úroky,
až sa mi
obzor v hurikáne krúti.
Napodiv
nezakríkli dušu letá mdlé
a ani skálie
na úvratnej trati.

Život
je s večnom súrodý a sútoký,
nevysadí ma
na strmhlavej prti.

Robotné trasy

Mraveniská
sú zasa v permanencii.
Úžasné.
Vzácne.
Zdalo sa už iné.

Trh ustavičných prác
a náhlych tenzií
tu
v sitinovom suchu
na planine.

Robotné trasy
príčinlivej čeľade
križujú
stopu turistu
i zveri.

Spomienka,
čo už
uchytiť sa nemá kde,
im opätovne
bez výhrady verí.

Tajomno

Film arabesiek pred očami.
Vír farieb,
tvarov tajomných.

Popod nos vône pretŕča mi,
keď prichodím si
ako mních.
Bubliny trávnych pokušení
v komikse
skrze predstavy.

Na príjem srdcom odrušený
ladí sa
predcit nespavý.
Všetko je možné
vo výhľade.
Neúprosné je tajomno.

Film
svoju zradnú nôtu pradie.
Nekladie javy narovno.

Som zem, som oheň

(Inšpirované Arnimom Juhrem)

Som zem kropená dažďom.
Prijímajúca ochotne.

Zem ako môj i náš dom.
Až ju vždy bázeň obopne.
Som voda vzduchom viata.
Živá a živoplodivá.

Voda, čo dňom sa ráta.
A v pravde nivy obmýva.

Som vzduch vášnený ohňom.
Pre pravé, zdravé nadchnutie.

Vzduch v splamenení rôznom.
Vždy rozvoľnenie v zámute.

Som oheň znútra zeme.
Dúchnutý Tvorcom v rozdaji.

Oheň, čo v plame nemie.
A chváli milosť kropají.

Len vrásky

Každý deň
ráno rozbieha sa odznova
a večer
sa zas neodvratne končí.

Ráno
je naleštená prilba bronzová
a večer
nesie hlavu na nákončí.

Kolobeh dní
vždy odštartúva poriadky
pre ďalšie kroky
v povedomí večné.

Sadí však iba
zemiačiky do hriadky.
Raz pozdĺžne,
raz napotvoru priečne.

S každým dňom
záhada sa znova navracia,
nenachádzajúc
konce rozuzlenia.

A unavuje
nadvidená nadpráca.
Len vrásky
sa v nej povážlivo lienia.

Odkrokúva mi úroky

Ráno i večer
odťahujem z času,
čo zostáva mi
ešte z prisúdených dní.

Závažiam hodín
vážne vraciam trasu,
chcem prichodiť si na nej
vratno-nehybný.

Ibaže
tak to nefunguje asi.
Ľahostaj hodín
žije z mojej podstaty.

Kým
odťah môj sa do života hlási,
premrhaný čas
kolabuje odťatý.

Kyvadlo
verné fantázii Poea
odkrokúva mi z hotovosti
úroky.

O to väčšia
je bezobsažná trova.
O to väčšmi
je úšust v čase hlboký.

Ratovanie

Odčúvam vietor,
ktorý láme stromy.
Za každou jeho vetou
únik chromý
priznáva pokoru.

Trváce dažde
intonujú k tomu.
A rozmokrujú raždie
stromolomu,
šmátrajú pod kôru.

Zelené lístie
pokmásané šuští.
Rozhánky poryvisté
v hre a pľušti
švácajú ovzdušie.

Na jednu strunu
drnčí ratovanie.
Lež poryvy sa sunú
v prostom vane
prísavne do duše.

Zasnúbená zem

Krúženie nad vecami
vysieva
semä sezamu
do zeme skonča očakávaní.

Nad priestor
snením v slnku stkávaný
prerastá jarec samý
zo zeme v ústret neznámu.

No akoby to v teste
nebolo
vôbec podstatné,
vesmír sa neusmieva chápavo.

Život
sa reguluje záplavou
vrhnutou pri potreste,
keď bahno na zem dosadne.

V rozkryve

Do všetkých strán sa rozbiehať,
a predsa stúpať nahor.

Týždeň je prechádzkový mrak,
rok hektoliter piva
a život katarzis.

Nadkladať zlobám v prosbe hať,
a pritom nebyť magor.

Vždy ide iba o príznak,
zavše sa ešte kríva
a kde-tu stáča z kríž.

Usalašiť sa v nadbreží,
no zostať na koreni.

Jedna je v krásach odmena,
dvoje rúk v utváraní
a celosť v rozkryve.

Vyspievať, na čom záleží.
Neskvicnúť v krákorení.

Dnešný deň tvary rozmieňa,
včerajší plaší vrany,
zajtrajší božsky vie.

Ilistrácia: Ján Ilečko

FRANTIŠEK VNUK

Biskup Ján Vojtaššák v rokoch 1918-1938

Prednesené na konferencii o biskupovi Jánovi Vojtaššákovi v Spišskej Kapitule 21. októbra 2010

Boží služobník Ján Vojtaššák patrí medzi najjasnejšie postavy slovenského katolicizmu v 20. storočí. Ako každá veľká osobnosť aj on bol signum contradictionis - znamením, ktorému budú odporovať . Inými slovami: mal mnoho obdivovateľov, ale aj mnoho odporcov. No každý, kto ho bližšie poznal, musel mu priznať, že bol človekom hlbokej a nezlomnej viery, asketického života a vyhranených názorov. Pri tom všetkom bol aj dieťaťom svojej doby, a preto jeho život a činnosť sa musí vyhodnocovať kritériami jeho súčasnosti, ktoré sú v mnohom ohľade celkom iné ako kritéria dneška. My vieme toho oveľa viacej ako naši predkovia pred 80 rokmi už aj preto, lebo pre nás je históriou, čo pre nich bolo neznámou budúcnosťou. S týmito skutočnosťami na zreteli sa predkladá aj tento príspevok, v ktorom pôjde o krátky pohľad na činnosť biskupa Jána Vojtaššáka v období prvej Česko-Slovenskej republiky, teda v rokoch 1918-1938.

Keď skončila prvá svetová vojna a na troskách Rakúsko-Uhorskej monarchie vznikali nové štáty, Ján Vojtaššák bol farárom vo Veličnej. Mal 41 rokov, mal za sebou 17 rokov pastorácie, bol vydavateľom a redaktorom mesačníka Svätá rodina. Pozorne sledoval nielen každodenný život vo farnosti, ale aj udalosti na Orave, v Uhorsku a vo svete. To všetko mu umožnilo, aby bol dobre oboznámený nielen s náboženským životom veriaceho ľudu, ale aj so sociálnymi a národnými problémami.

Bol oddaným synom Cirkvi a úprimne miloval svoj národ. Jeho životopisec Viktor Trstenský zaznamenáva príhodu, ktorá sa odohrala v Zakopanom v r. 1908, kde mladý kňaz Vojtaššák krvou podpísal záväzok „obetavo a nezištne sa starať o hmotné, kultúrno-národné a mravnonáboženské povznesenie slovenského ľudu.“ To nebolo iba romantické gesto mladého idealistu, ale podstata jeho životného programu, ktorému ostal verný až do smrti.

Toto ho viedlo v októbri 1918 do Turčianskeho Sv. Martina. Ako je známe, 24. októbra 1918 martinské Národné noviny uverejnili výzvu, v ktorej pozývali Slovákov na výborové zasadnutie Slovenskej národnej strany, ktoré sa bude konať v Turč. Sv. Martine 30. októbra 1918. Slovenskí vlastenci však chceli, aby sa pod rúškom výborového zasadania konalo národné zhromaždenie s masovou účasťou. Ružomberský farár Andrej Hlinka, ktorý bol dobre informovaný o politickom dianí, pretože udržiaval styky s moravskými kňazmi ako bol A. Kolísek a s martinskými predstaviteľmi slovenského života ako bol Matúš Dula, hneď začal rozposielať na korešpondenčnom lístku výzvy slovenským kňazom na Orave a Liptove, aby na toto zhromaždenie prišli. Niektorí prišli, iní z obavy pred následkami zostali doma. Ján Vojtaššák prišiel bez váhania. Bol teda jedným z účastníkov tohto historického zhromaždenia a jeho meno možno nájsť medzi podpisovateľmi Martinskej deklarácie, ako ju uverejnili Národné noviny . Toto treba zdôrazniť, pretože spomedzi početných účastníkov zhromaždenia iba 104 mali odvahu Deklaráciu podpísať. Podpisovateľom č. 46 bol „Ján Vojtaššák, redaktor a kat. farár, Veľkáves (Veličná)“.

Teda Ján Vojtaššák - spolu s ďalšími katolíckymi kňazmi - sa aktívne podieľal na kladení základov spoločného štátu Slovákov a Čechov . Vítal vznik nového štátu s nádejou a v očakávaní, že slovenský národ tam nájde lepšie podmienky náboženského, kultúrneho, národného a sociálneho rozvoja, ako mal v Uhorsku. O jeho úprimnom vlastenectve nemôže byť ani najmenších pochýb.

Ako potom vysvetliť, že v očiach niektorých ľudí bol pokladaný - a mnohí súčasní historici, publicisti, politici ba i kňazi ho dodnes pokladajú - za nepriateľa Čechov, za separatistu, veľkoľudáka, predstaviteľa politického katolicizmu a za všeličo ešte horšieho? V skutočnosti však Vojtaššák ničím takým nebol. Je pravda, že zaujal postoje a stanoviská, ktoré neboli každému po vôli, ale zaujal ich preto, lebo bol k tomu viazaný hlasom svojho svedomia a povinnosťou vyplývajúcou z jeho kňazského povolania. Postoje, ktoré sa mu zazlievajú, boli vlastne obrannou reakciou proti činom a opatreniam, ktoré urážali a ohrozovali katolícku vieru ľudu a jeho národnú identitu. Ako pastier a neskôr arcipastier veriaceho ľudu horlivo dbal o jeho mravné a duchovné dobro a nikdy neváhal ostro vystúpiť proti všetkému, čo pokladal za škodlivé. Bol - podobne ako sv. Tomáš Morus - verným občanom štátu, ale v prvom rade služobníkom Božím.

Vojtaššákove konanie často vyžadovalo veľa odvahy. V roku 1918 ono znamenalo postaviť sa proti zmýšľaniu a želaniu vtedajšej cirkevnej hierarchie, ktorá bola jednoznačne za celistvosť územia svätoštefanskej koruny a každý odklon od tejto línie pokladala div nie že za svätokrádež. Symbolom toho postoja bol Vojtaššákov nadriadený biskup Alexander Párvy a širšom zmysle uhorský kardinál-primas Ján Černoch, ktorý bol síce slovenského pôvodu (rodák zo Skalice), ale veľkouhorského zmýšľania.

V novembri 1918 poslal kardinál Černoch všetkým kňazom v „Hornom Uhorsku“ obežník, v ktorom ich vyzýval „pridržať sa uhorskej vlasti“ a varoval: „Ak by sa slovenský ľud pripojil k českému štátu, neodtrhne sa len od koruny sv. Štefana, ale stratí svoj jazyk, tradíciu svojich predkov, hodnotné národné vlastnosti a do vážneho nebezpečenstva postaví aj lahodný pokoj svojej náboženskej duše.“

Hŕstka slovenských kňazov okolo Andreja Hlinku stála pred ťažkou úlohou: získať slovenské kňazstvo pre myšlienku spoločného štátu s Čechmi a zároveň zaistiť slovenskému veriacemu ľudu ochranu pred zhubnými protináboženskými tendenciami a prúdmi, ktoré budú po prevrate prenikať na Slovensko. Hlinka i Vojtaššák vedeli, že spolužitie s Čechmi prinesie so sebou aj isté nebezpečenstvá pre náboženskú a mravnú istotu pospolitého ľudu, ale verili, že im budú môcť čeliť práve tak, ako čelili prúdom liberalizmu a náboženskej ľahostajnosti, ktoré prichádzali s maďarizáciou z Budapešti. A preto Hlinka posiela slovenským kňaz obežník, v ktorom ich vystríha pred neprezieravými krokmi a upozorňuje, že „česko-slovenský štát je neodškriepiteľnou skutočnosťou... Každý, proti tomuto neodčiniteľnému faktu namierený pokus, je zbytočný a márny. Pre nás - katolíckych kňazov, pre náš ľud a pre naše cirkevné záujmy - nekonečne nebezpečný a škodlivý.“

Nové pomery si vyžadovali vybudovať z jedného dňa na druhý cirkevnú organizáciu na Slovensku. K tomuto účelu v novembri 1918 zakladá A. Hlinka Kňazskú radu. Medzi 12 členmi výkonného výboru Kňazskej rady je aj Ján Vojtaššák . Zúčastňuje sa prvého zasadania rady 28. nov. 1918, kde zídení kňazi sa uzniesli na rozličných praktických opatreniach a návrhoch. Navrhli, napríklad, zriadenie slovenskej cirkevnej hierarchie a za biskupa do Rožňavy nominovali Jána Vojtaššáka. Vojtaššák bol navrhnutý aj za člena komisie, ktorá mala vypracovať memorandum krívd spáchaných vtedajšími maďarskými biskupmi.

V decembri 1918 Andrej Hlinka na valnom zhromaždení v Žiline reaktivizuje Slovenskú ľudovú stranu. Ján Vojtaššák, hoci bol Hlinkom vyzvaný, účasť na tejto akcii odmieta. A nad tým sa treba pozastaviť, lebo v tom čase účasť kňazov v politike bola v strednej Európe bežnou a samozrejmou záležitosťou a nikto by nebol Vojtaššákovi takýto politický krok vyčítal. Vojtaššák sa však zámerne vyhýba politickej činnosti, aby sa mohol plne venovať záležitostiam duchovného a náboženského života na oslobodenom Slovensku. Toto sa načim s dôrazom pripomenúť tým, čo ho obviňujú z politikárčenia a zásahov do politického života. V tomto ohľade oveľa politickejší bol napríklad Karol Kmeťko, ktorý bol zvolávateľom zakladajúceho zhromaždenia Slovenskej ľudovej strany a v istom čase jej poslancom v pražskom parlamente, alebo Marián Blaha, v r. 1919 člen česko-slovenskej delegácie na Mierovej konferencii v Paríži, ktorému už vtedy nuncius Micara - vo svojej správe do Vatikánu - zazlieval, že je „valde politicus“, t.j. príliš politický.

(K tomu sa patrí uviesť krátky zátvorkový dodatok: Je síce pravda, že Vojtaššákovi protivníci mu od roku 1945 vyčítali, že bol „vynikajúcim členom Štátnej rady Slovenskej republiky.“ Biskup Vojtaššák na to odpovedal, že on to za politickú činnosť nepokladal, pretože „Štátna rada bola takou ustanovizňou, ktorá sa politikou nezaoberala. Bola akoby najvyššou súdnou ustanovizňou, ktorá práve preto, že bola súdnou, musela byť nestrannou a nestraníckou, jej členstvo sa skladalo z rôznych spoločenských stavov a povolaní, z mužov, ktorí stáli mimo politiky a nie z profesionálnych politikov.“)

Vynára sa otázka, ako sa človek s takýmto korektným pomerom voči štátu mohol stať nepohodlným, ba dokonca za nepriateľa pokladaným kňazom v očiach vtedajšej vládnej moci. Príčinu treba hľadať nie vo Vojtaššákovi, ale v politickom systéme, ktorý po r. 1918 preberal politickú moc na Slovensku.

Poprevratovú konsolidačnú prácu A. Hlinku, J. Vojtaššáka a iných národne uvedomelých kňazov značne sťažovala protikatolícka nevraživosť prichádzajúca na Slovensko zo západných oblastí republiky. Prejavovali ju nielen sociálni demokrati ale aj niektoré pravicové strany. V českých očiach sa totiž rakúska nadvláda a spiatočníctvo stotožňovali s cirkvou. Okrídlenými heslami revolucionárov a českých vlastencov bolo: Po Vídni - Řím! Řím musí být souzen a odsouzen! Kňazov vysmievali, Cirkev potupovali. Dňa 3. nov. 1918 došlo na Staromestskom námestí v Prahe k barbarskému strhnutiu mariánskeho stĺpa, ktorí ešte v 17. storočí Pražania postavili z vďačnosti za oslobodenie od lúpežných švédskych vojakov. Na vedúce miesta štátu sa dostávali ľudia protikatolíckeho zmýšľania. Prezident Masaryk vyhlásil: Tábor (t.j. husitizmus) je náš program!

Reformistické a modernistické myšlienky prenikli aj do radov českého duchovenstva a nespokojná časť českého kléru v januári 1920 založila schizmatickú Československú cirkev, ku ktorej sa - podľa sčítania v r. 1930 - hlásilo skoro milión občanov Č-SR.

Slovensko po prevrate nemalo dosť inteligencie na zvládnutie administratívnych úloh, a bolo odkázané na pomoc úradníkov, učiteľov, dôstojníkov a štátnych zamestnancov z českých krajín. Mnohí z nich prichádzali s protikatolíckymi predsudkami, ktoré nijako v sebe nekrotili. Britský vyslanec v Ríme v svojej správe z decembra 1919 takto charakterizuje ich správanie sa na Slovensku: „Otvorené nepriateľstvo voči Katolíckej cirkvi zo strany českých úradníkov a vojakov. Prejavuje sa to znesvätovaním a ničením krížov, sôch a svätých obrazov , útokmi na nerozlučnosť manželského zväzku a podobnými priestupkami proti všeobecným zásadám kultúry a slušnosti.“

Konkrétnou ukážkou tohto správania bol list farára z Hrabušíc, ktorý takto informoval Hlinku o vyčíňaní českých vojakov v biskupskom kaštieli v Spišskom Štiavniku:

„Okupačné vojsko (pravda, pozostávajúce z veľkej čiastky zo Sokolov) prišlo do Spišského Štiavnika 15. decembra 1918. Usadilo sa v biskupskom kaštieli. V prvý deň vyplienili všetky pivnice a z kostola si urobili skladisko (nie však z kaplnky privátnej v kaštieli), hoci bolo prázdnych miestností dosť. Proti tomu som u veliteľstva protestoval, veliteľstvo sľúbilo nápravu, ale táto neprišla. V silvestrovský večer 1918 usporiadali v tom istom kostole zábavu. Poobliekali sa do kňazských šiat (alby a kazuly), s turribulom v ruke profanizovali obrady, zvonili, cengali, kúrili, tancovali a robili krik, až kým sa celkom neožrali. Býv. vrátnik Farbiarik z menzy sa na to pozeral. Po „obradoch“ začalo drancovanie. Píšťaly z organa porúcali dolu medzi lavice, tabernakulum otvorili, monštranciu a ciborium (Sanctissimum, našťastie, tam už nebolo) vyhodili na smetisko, kameň relikvií z hlavného a bočného oltára vyzdvihli a pred oltárom podrúzgali. Omšové rúcha - spolu 15, najviac staré a veľmi cenné - jednoducho na kúsky potrhali a po celom dvore porozhadzovali, tak isto aj bielizeň... Kostol sa musel expiovať, čo sa stalo dňa 2. feb. 1919.“

Takéto správanie pohoršovalo veriaci ľud. U kňazov ako Ján Vojtaššák vyvolávalo hlboké sklamanie a zároveň aj sebaobranné reakcie, ktoré ich nevyhnutne hnali do opozície proti páchateľom tohto necitlivého počínania a vystupovania.

Medzitým v decembri 1920 bol Ján Vojtaššák vymenovaný za spišského biskupa. Okolnosti, za akých sa to stalo, sú dnes už známe hlavne zásluhou prof. Emílie Hrabovec a jej výskumov vo vatikánskom tajnom archíve.

Spišský biskup Alexander Párvy hneď po prevrate odišiel do Budapešti, kde krátko na to - 24. marca 1919 - zomrel. Sídelná kapitula chcela aby kapitulným vikárom diecézy sa stal Andrej Hlinka. Proti tomu však veľmi energicky vystúpil Hlinkov odporca, Vavro Šrobár, minister s plnou mocou pre správu Slovenska, ktorý pretláčal svojho kandidáta Jána Donovala. Situácia sa ďalej skomplikovala tým, že spišská sídelná kapitula nezvolila za kapitulného vikára ani Hlinku, ani Donovala, ale zvolila pomocného biskupa Martina Khebericha. To vyvolalo silný protest zo strany V. Šrobára a M. Kheberich sa úradu vzdal. Po ňom bol zvolený za kapitulného vikára 76-ročný Štefan Mišík. Ten zomrel 17. júla 1919 a teraz sídelná kapitula pod silným tlakom vlády zvolila za kapitulného vikára Mariána Blahu .

Medzitým na Slovensku ostali vyprázdnené všetky biskupské miesta okrem košického. Tento stav vznikol tak, že č-s. vláda dala biskupom znať,

že sú pre ňu neprijateľní a vyzvala ich, aby odišli do Maďarska. Ale ani jeden z nich nechcel nasledovať príklad biskupa Párvyho a vzdorovito zostávali vo svojich rezidenciách. A tak koncom marca 1919 českí legionári pod vedením majora Dřímala násilne deportovali do Maďarska biskupa Baťána (Batthyanyho) z Nitry a biskupa F. Radnaya z Banskej Bystrice (ako aj gen. vikára Báthyho z Trnavy a kanonika A. Groscha z Banskej Bystrice) . Vymenovanie nových biskupov sa teraz stalo naliehavou záležitosťou Vatikánu.

Dňa 9. apríla 1919 sa konal v Bratislave kongres slovenských kňazov, kde tzv. kolégium elektorov, pozostávajúce z 50 kňazov a 25 laikov, tajným hlasovaním pripravovalo zoznam vhodných kandidátov na biskupské miesta. Každý elektor mal navrhnúť 10 mien. Spomedzi navrhnutých najviac hlasov dostali: Hlinka, Kmeťko, Buday a Vojtaššák.

V septembri 1919 prišiel do Prahy dezignovaný nuncius Clemente Micara ako „splnomocnenec Sv. Stolice pre náboženské záležitosti česko-slovenského episkopátu“. Jeho hlavnými úlohami boli: 1. nadviazanie normálnych diplomatických vzťahov medzi Sv. Stolicou a Česko-Slovenskou republikou a 2. obsadenie uprázdnených biskupských miest. Krátko pred Vianocami 1919 nuncius Micara pripravil listinu súcich kandidátov na uprázdnené biskupské miesta. Po porade so slovenskými jezuitmi a redemptoristami, s pražským arcibiskupom Kordáčom a ostrihomským kardinálom Černochom predložil do Vatikánu listinu s menami kandidátov v tomto poradí: A. Hlinka, K. Kmeťko, J. Buday, A. Bielek, P. Jantausch, J. Vojtaššák, M. Bubnič, A. Hromada a Š. Rovenský .

Súčasne predložila zoznam svojich kandidátov aj Praha: M. Blaha, K. A. Medvecký, Ľ. Okánik, J. Donoval, P. Žižka, F. Juriga.

Ako vidno, ani jedno meno sa nevyskytuje na oboch listinách. Vatikánske zodpovedné miesta si uvedomovali, že v konečnom dohovorenom zozname vybraných kandidátov bude musieť byť aspoň jeden z kandidátov vlády. Pre č-s. vládu bol kandidátom č. 1 Marián Blaha, ktorý - ako sa spomína vyššie - už pôsobil ako kapitulný vikár na Spiši. Masaryk a Beneš mu boli zaviazaní za služby, ktoré vykonal pri presadzovaní ich ideológie a politiky, takže biskupstvo pre Blahu sa pre nich stávalo záležitosťou osobnej prestíže. Nuncius Micara prejavil ochotu prijať Blahu ako vojenského biskupa česko-slovenskej armády, ale to sa predstaviteľom vlády videlo primálo.

Rokovania o nových biskupoch sa vliekli celých 10 mesiacov a ku kompromisnému riešeniu došlo v septembri 1920.

Minister zahraničia, Dr. E. Beneš pri stretnutí s nunciom Micarom v septembri 1920 s vyhrážajúcim hlasom nástojil, že vymenovanie M. Blahu za biskupa pokladá vláda za svoju oprávnenú a rozumnú žiadosť a jej nesplnenie by mohlo mať pre Cirkev nepríjemné následky . Sv. Stolica napokon ustúpila a súhlasila s vymenovaním M. Blahu za biskupa, nie však pre spišskú diecézu. Dňa 15. októbra oznámila česko-slovenskej vláde, že súhlasí s vymenovaním nových biskupov pre tri slovenské diecézy: J. Vojtaššáka za spišského biskupa, K. Kmeťka za nitrianskeho a M. Blahu za banskobystrického.

Vymenovanie troch nových slovenských biskupov bolo zverejnené 15. dec. 1920. Vyvolalo veľkú radosť na Slovensku, ale maďarské vládne i cirkevné kruhy ju prijali s búrlivým rozhorčením a vlnou protestov .

Ján Vojtaššák prijal svoje vymenovanie za biskupa s pokorou a s vedomím zvýšenej zodpovednosti za duchovné blaho mu zverených duší. Biskupský úrad nepokladal iba za honor, ale predovšetkým za službu. Do biskupskej rezidencie sa presťahoval priamo zo skromnej oravskej fary 22. februára 1921. Spišská diecéza mala vtedy 130 farností s 200 filiálkami a žilo v nej približne 300.000 veriacich. Keď zaujal svoj biskupský úrad, Vojtaššák nemal za sebou administratívnu skúsenosť z biskupskej auly, ale iba obyčajnú dedinskú pastoráciu. A práve tento bezprostredný styk a drobná práca v chudobnom prostredí mu umožnili intímne poznať nielen povahu a zmýšľanie ľudu, ale aj jeho potreby. Keď išlo o duchovné a mravné dobro veriaceho ľudu neváhal postaviť sa proti opatreniam, ktoré vládna moc podporovala a zavádzala. Opätovne treba zdôrazniť: nevystupoval proti vláde ako takej, ale proti jej neoprávneným zásahom.

A treba ešte raz pripomenúť, čo sa tak ľahko zabúda a prehliada. Prvá Č-SR sa často pokladá za vzornú demokraciu. V skutočnosti to však bola veľmi nedokonalá demokracia. V jej mene bola Katolícka cirkev na Slovensku pozbavená mnohých práv a výhod, ktoré pred rokom 1918 pokladala za nedotknuteľné. Nový štát siahol na jej majetky, školy, zasahoval do jej života, obmedzoval jej pole pôsobenia. Prezident Masaryk zhrnul postavenie Cirkvi v novom štáte do povestného výroku: „Katolíci budou mít tolik práv, kolik si vydobyjí“ . Kto teda vyvolal boj, keď prezident štátu nepriamo hovorí katolíkom, aby nečakali, že dostanú, čo im patrí, ale len to, čo si vybojujú?

Po vysviacke prvých troch slovenských biskupov (v Nitre, 13. februára 1921) Slovensko už malo aj svoj (štvorčlenný) biskupský zbor , na plecia ktorého teraz doľahla zodpovednosť za Katolícku cirkev na Slovensku. Stáli pred ťažkými a náročnými úlohami. Bolo treba obhajovať čistotu viery a chrániť záujmy Cirkvi na niekoľkých úsekoch. Vo svojom prvom pastierskom liste (zo 4. aug. 1921) biskupi vyčleňujú tri hlavné nebezpečenstvá:

„1. Je to novozaložená rozkolnícka Československá cirkev, ktorá vábi ľudí pod zámienkou plnšieho a zrozumiteľnejšieho náboženského života.

2. Druhým nebezpečenstvom je hmotárske predstavovanie života, spojené s očierňovaním Cirkvi, ktorú obviňujú z nedbanlivosti o starostlivosť človeka, tupenie kňazstva, vyvolávanie triedneho boja medzi jednotlivými vrstvami občanov novej republiky.

3. Priamy boj proti Cirkvi a jej ustanovizniam.“

Ako poznamenal britský konzul v Bratislave (Mr. Robert L. Smallbones), záujmy a práva Cirkvi najbojovnejšie obhajovali biskupi Fischer- Colbrie a Vojtaššák, zatiaľ čo Blaha a Kmeťko boli opatrnejší a ohľaduplnejší, pretože „boli v r. 1921 dosadení na svoje miesta za podpory vlády a obaja sú lojálni voči svojim dobrodincom.“

Od r. 1920 slovenskí kňazi z Ameriky stále častejšie pripomínali svojim oltárnym bratom na Slovensku, že do Ameriky prichádzajú nielen ruskí pravoslávni kňazi, ktorí utiekli pred boľševikmi a agitujú medzi gréckokatolíkmi z východného Slovenska, ale v poslednom čase aj českí kňazi, ktorí navádzajú českých a slovenských vysťahovalcov vstúpiť do novej Československej cirkvi. V roku 1923 sa tam dokonca objavil biskup tejto novej cirkvi, ktorý už vysviacal nové kostoly.

Slovenský biskupský zbor zvážil tieto okolnosti a keď olomoucký biskup Cyril Stojan sa na nich obrátil so žiadosťou, aby aj oni - podobne ako českí biskupi - vyslali slovenskú misiu do Ameriky, rozhodli sa, že tak urobia.

Na túto neľahkú misiu sa podujal Ján Vojtaššák. Svoje rozhodnutie vysvetľoval takto: „Okružný list arcibiskupa Stojana, denné správy podávané v amerických novinách, ktoré sa aj do slovenských novín dostávali, súkromné listy, ktoré mi z Ameriky od jednotlivcov - kňazov i laikov - dochádzali, ma tak ďaleko rozhorčili a láskou k svojmu slovenskému rodu za jeho časné i večné blaho rozplamenili, že som si zaumienil stať na čelo tej cyrilo-metodskej kňazskej misie, ktorá zo Slovenska do Ameriky k svojim cestu podujme.“

Stalo sa však čosi neočakávané: ministerstvo vnútra mu odmietlo vydať pas, vraj „nemá tam čo robiť, lebo veď americkí Slováci majú dosť svojich kňazov.“ Viacerí slovenskí i moravskí poslanci osobne intervenovali u ministra vnútra J. Malypetra, ale bezvýsledne. Pri jednej z týchto intervencií sa minister vyjadril: „Znám biskupy, kteří lžou, jak by tiskl.“ Na tento urážlivý výrok odpovedal Ján Vojtaššák v denníku Slovák . Interpeloval aj A. Hlinka v parlamente , a tak sa tento nedemokraticky počin a jeho urážlivé odôvodnenie stali politickou senzáciou nielen v Č-SR, ale pričinením amerických Slovákov aj v cudzine . Britský konzul v svojej správe o tom písal:

„Jána Vojtaššáka, biskupa v Spišskom Podhradí, nedávno vláda veľmi urazila. Na podnet z Ríma ho slovenský biskupský zbor poveril misiou odcestovať do Ameriky a tam mariť pôsobenie istého Gorazda Pavlíka, kazateľa novovzniknutej Československej cirkvi, ktorý bol vyslaný z Čiech do Ameriky, aby tam propagoval túto novú vieru. Česko-slovenské úrady mu odmietli vydať pas, pravdepodobne preto, lebo sa báli, že tam bude zbierať peniaze na podporu Andreja Hlinku. Biskup Vojtaššák bol týmto rozhodnutím tak urazený, že keď ho potom prezident Masaryk pozval do Topoľčianok k stolu, odmietol ísť a tak sa zdá, že po ponížení, ktorého sa mu dostalo, už úplne prešiel k opozícii.“

(Dokončenie v budúcom čísle)

Ako zomieral Chopin

Frederik Chopin nemal veľa dobrých priateľov. Mal ich však mnoho zlých, bez viery, a práve tí boli jeho vášnivými ctiteľmi. Umelecké triumfy, ktoré ako skladateľ žal, tlmili volanie Ducha Svätého. Zbožnosť, ktorú prijímal spolu s materským mliekom, mala pre neho hodnotu iba ako rodinná spomienka. Ľahostajnosť druhov a družiek z posledných rokov prenikali stále viac do jeho vnútra. Pochybnosti duše sa vznášali nad životom ako čierny, ťažký mrak. Iba vypestovaný cit pre zachovanie spoločenských konvencií mu bránil, aby sa z náboženstva verejne nevysmieval.

V takomto bezútešnom duchovnom stave ochorel na nevyliečiteľnú pľúcnu chorobu. Chopinov súčasník, otec Aleksander Jełowicki CR, nám vykresľuje posledné dni hudobného velikána:

Správa o blížiacom sa Chopinovom skone ma zastihla na spiatočnej ceste z Ríma do Paríža. Ihneď som bežal za svojím priateľom, ktorého som poznal už od detstva, a o to viac mi bola jeho duša drahá. Srdečne sme sa zvítali - naše slzy sa zmiešali a presvedčili ma, že Chopinove dni sú už zrátané. Chudol a haslo mu v očiach... A predsa neplakal nad sebou, ale nado mnou, lebo súcitil s bolesťou, ktorá ma stretla pri úmrtí môjho brata Edwarda, ktorého veľmi miloval. Využil som Chopinovo rozpoloženie, aby som mu pripomenul milovanú matku a spomienkou na ňu v ňom prebudil vieru, ktorú mu vštepila.

„Chápem,“ obhajoval sa, „nechcel by som umierať bez sviatostí, aby som nezarmútil svoju drahú matku - ale nemôžem ich prijať, lebo ich nevnímam tak, ako ich vnímaš ty. Pociťujem sladkosť spovede založenej na priateľskej dôvere, ale spoveď ako sviatosť je pre mňa celkom nepochopiteľná. Ak chceš, kvôli nášmu priateľstvu sa vyspovedať môžem... Ale inak - nie.“

Zovrelo mi srdce, keď som počul tieto Chopinove slová. Rozplakal som sa. Trpel som zaňho... Úbohá duša! Presviedčal som ho z celých síl, rozprávajúc mu o Kristovi, o Najsvätejšej Panne, o jasných dôkazoch Božieho milosrdenstva. Nič však nezaberalo. Priviedol by som mu spovedníka, akého by si len prial... Až napokon mi odpovedal: „Ak sa vôbec budem spovedať, tak jedine tebe.“ Oprávnene som sa obával, že by môj priateľ po takej spovedi aj naďalej zotrvával vo svojej zatvrdnutosti.

V nasledujúcich mesiacoch som Chopina často navštevoval, ale vždy s rovnakým výsledkom. Odmietal. Modlil som sa však s dôverou za spásu tejto duše. Všetci otcovia resurrekcionisti (z lat. resurrectio - zmŕtvychvstanie) sa zaňho modlili tiež, najmä počas našich duchovných cvičení. Až raz, 12. októbra večer, ma lekár naliehavo zavolal so slovami, že sa už „nevie zaručiť“ za nastávajúcu noc. Rozochvený som dorazil do Chopinovho bytu a po prvýkrát som našiel dvere zatvorené. Po chvíli, keď sa dozvedel o mojom príchode, ma nechal zavolať dnu. Iba mi stisol dlaň a povedal: „Veľmi ťa milujem, ale nič mi nehovor. Choď si odpočinúť.“

Akú len noc som vtedy prežil! Nasledujúci deň bol sviatok svätého Eduarda, patróna môjho drahého brata. Počas svätej omše som sa modlil: „Bože milosrdný, ak ti je milá duša môjho brata Eduarda, daj mi dnes dušu Frederika.“

Dojatý, s iskrou nádeje v duši som sa v ten deň vrátil k Chopinovi. Pripravili mu raňajky a poprosili ma, aby som ich jedol spolu s ním. Oznámil som mu: „Drahý priateľu, dnes sú meniny môjho brata Eduarda.“ Chopin si vzdychol. Dodal som: „V deň sviatku patróna môjho brata ťa chcem poprosiť o darček.“ Chopin na to: „Dám ti, čo chceš.“ Odpovedal som: „Daj mi svoju dušu.“ „Rozumiem. Vezmi si ju.“ odpovedal skladateľ a posadil sa na posteľ.

Zachvátila ma neopísateľná radosť, no zároveň aj obava. Ako vziať tú drahú dušu a odovzdať ju Bohu? Kľakol som si na kolená a s vrúcnou prosbou v srdci som sa obrátil k nebesiam: „Vezmi si ju sám, Pane.“

Podal som Chopinovi krucifix a vložil mu ho do dlaní. Z očí sa mu ronili slzy. Spýtal som sa: „Veríš?“ Odpovedal mi: „Verím.“ „Veríš, ako ťa učila tvoja matka?“ Odpovedal: „Ako ma učila matka...“ So zrakom upretým na krucifix sa s plačom vyspovedal. Prijal viatikum a posledné pomazanie svätými olejmi, o ktoré žiadal.

Od tejto chvíle bol rozjasnený Božou milosťou, či skôr Bohom samotným. Akoby sa stal iným človekom, ba dokonca - svätým. Toho dňa začala Chopinova agónia - trvala štyri dni a noci. Trpezlivosť, dôvera v Boha a radosť však nezmizli z jeho tváre až do posledného výdychu.

Vo chvíľach najväčšej bolesti hovoril o svojom šťastí. Ďakoval Bohu, hlásal svoju lásku k Nemu a túžbu uzrieť Ho čo najskôr. Rozprával o svojej radosti priateľom, ktorí sa s ním prichádzali rozlúčiť a bývali vo vedľajších izbách. Sotva už dýchal. Umieral. Nesťažoval si, i keď chvíľami strácal vedomie. Zarmútení priatelia sa zhromaždili pri jeho lôžku očakávajúc so zovretým srdcom jeho smrť. Chopin však zrazu otvoril oči a pri pohľade na zástup zvolal: „Čo tu robia? Prečo sa nemodlia?“

Všetci sme padli na kolená. Modlil som sa litánie, na ktoré odpovedali dokonca protestanti. Takmer bez ustania, dňom aj nocou, ma Chopin držal za ruky, akoby ma nechcel opustiť a vravel: „Nenecháš ma samého v tejto dôležitej, slávnostnej chvíli.“

Privinul sa ku mne ako dieťa, ktoré má vo zvyku túliť sa k svoje matke, keď mu hrozí nejaké nebezpečenstvo. Stále opakoval slová: „Ježiš... Mária...“ Bozkával kríž v zvláštnom zápale viery, nádeje a veľkej lásky. Občas sa obracal k prítomným priateľom a s najväčším naliehaním vravel: „Milujem Boha a milujem ľudí! Viem, že umieram. Modlite sa za mňa. Uvidíme sa v nebi!“

Lekárom, ktorí sa usilovali predĺžiť mu život, vravel: „Dovoľte mi zomrieť. Boh mi odpustil a pozýva ma k sebe. Nechajte ma - chcem zomrieť.“ A ešte: „Je to krásna veda, čo dokáže predĺžiť utrpenie. Keby tak mohla zadosťučiniť moje viny!“ „Vymeriavate mi za nič bolesť, ale možno sa mýlite... Boh sa však nezmýlil. Boh ma očistil. Ach! Aký je dobrý Boh, že ma trestá na tomto svete! Aký je Boh dobrý.“

Ten, čo sa vždy vyjadroval s takou eleganciou - aby mi dokázal celú svoju vďačnosť a vyjadril, akí nešťastní sú tí, čo umierajú bez sviatostí - neváhal tesne pred smrťou prehlásiť: „Bez teba, môj milý, by som zdochol ako prasa.“

Vo chvíli smrti zopakoval ešte raz sladké mená Ježiša, Márie, Jozefa... Prikladal si krucifix k perám a k srdcu, a posledným dychom zašepkal: „Som pri prameni šťastia!“.

Tak zomrel Chopin.

Z knihy Dlaczego wierzę,
Niepokalanów 1937
preložila K. Dž.

BRANISLAV MICHALKA

Charles Dickens na škripci multikulturalizmu

V nekonečnom prílive duchovných splaškov, ktorými sme denne glazovaní, sa z času na čas vynoria zvyšky zaplavenej Atlantídy minulosti. K tým bezpochyby patria aj filmové adaptácie diel klasikov, pamätajúcich časy, ktoré by sa dali zjednodušene nazvať „iné“. S pribúdajúcou technickou zručnosťou filmových kostymérov a architektov sa ilúzia minulosti, v týchto subtílnych ódach na staré časy, približuje k hraniciam dokonalosti. Najmä seriály britskej BBC adaptujúce diela Jane Austenovej, Elisabeth Gaskellovej alebo Charlesa Dickensa a voľne dostupné v stánkoch s papierovými fekáliami, dokážu na niekoľko hodín zaplašiť pocit hnusu z modernej doby. Zjav o to neočakávanejší, že počet konzumentov tohto milosrdného duchovného sedatíva určite nepôjde do tisícov. Buďme teda za to Bohu vďační.

To, čo je však pre jedného predmetom blaženého obdivu, to môže iného privádzať do stavu bezmednej zúrivosti. A tak práve tá dokonalá ilúzia starých časov zrejme niekomu nedala spať. Niekomu zo strážcov Veľkého brata to docvaklo. Veď taký súdruh, čo pozerá s úľubou tieto seriály, sa nakoniec môže pýtať: a prečo už Európa nie je taká ako na tých pohyblivých obrázkoch, ktoré sa mi tak páčia? Taký súdruh vidí od začiatku až do konca seriálu samých bielych kresťanov, jeho myseľ je infiltrovaná perverznými predstavami slušne oblečených dám s bledými líčkami a džentlmenov, ktorí sa stále ukláňajú, majú len jednu ženu, potrpia si na česť a vôbec majú nekonečné množstvo podvratných názorov. Po registrovaných partneroch nikde ani stopy.

Taký súdruh, vyjdúc na ulicu, by mohol začať porovnávať a krásna Nová doba by z toho porovnávania nemusela vyjsť ako víťaz.

No a nakoniec by mohlo súdruha napadnúť, že treba vrátiť tú starú dobu bielych kresťanov späť. Hrôza pomyslieť.

Ešteže tu je bdelé oko tolerancie a korektnosti. Takú klasiku zakázať by bolo samozrejme trápne. To si nedovolil ani súdruh v Sovietskom zväze. Navyše by to malo opačný účinok, ako dobre vieme, každý by sa pachtil za zakázaným ovocím a nakoniec by sme tu mali EÚ plnú milovníkov klasiky, čo je predstava zaiste značne surrealistická. Nie, tu treba vziať rozum do hrsti a presvedčiť súdruha, že už táto klasika vlastne bola multikultúrna. Tak vlastne občan pochopí, že to, čo sa mu javilo ako akási novota, tu bolo vždy a je to vlastne prirodzené. Chyba je teda v ňom a v jeho predsudkoch, nie v modernej dobe.

A tak vznikla roku 2009 adaptácia románu Charlesa Dickensa Little Dorrit (v preklade zaužívanom ako Malá Dorritka) v produkcii BBC. A o rok neskôr už trčala z dvd ponuky v stánkoch s odpadom. Práve BBC má za sebou množstvo geniálnych adaptácii ako Pýcha a predsudok, Rozum a cit, Cranford alebo aj adaptáciu Dickensovho Pochmúrneho domu. Všetky vykazujú vernosť literárnej predlohe a úžasnú dôslednosť pri zobrazovaní dobových reálií. Nuž, prečo by si jeden nekúpil aj Malú Dorritku?

Dvd mechanika vrčí a chrčí, manželka (ctiteľka anglickej klasiky) ostrí zrak, aby mohla vo vhodnej chvíli zaslziť (tiež sa často slze neubránim, čo býva klasickým príznakom všetkých ultrapravicovo-konzervatívnych beštií, jednou rukou si púšťajúcich operu, najlepšie Wagnera, a druhou mučiacich ušľachtilého komunistu), skrátka atmosféra plná očakávania. Všetko ide hladko, ako deux ex machina, na špagáte, Matthew MacFayden je štramák ako vždy, Claire Foy je ušľachtilý pôvab sám, plus dobro, pokora a súcit ako vyšitý. Lepšia polovica našej domácnosti už začína poťahovať nosom, keď vtom prebehne cez obrazovku mladá afroangličanka (dovolil som si odvodiť tento neologizmus od vzoru afroameričan), v našej stredovekej domácnosti zvaná černoška. Má žlté šaty, ktoré jej nepristanú. Ide o adoptovanú dcéru jedného z hrdinov románu, Mieglesa.

Dumám: žeby Charles až takto...? Pred 160 rokmi!? A celá rodina tú Afroangličanku prehliada, neustále im musí niečo nosiť, no čo vám budem hovoriť, urobili si z nej hotovú slúžku (aj keď inak nejaké to služobníctvo už mali), podceňujú ju a správajú sa k nej ako k nesvojprávnej. No hrôza, hotová plantáž vo Virgínii.

A už aj listujem v Dickensovi. Nieže by som nedôveroval BBC, ale v človeku stále niečo hlodá. Po černoške ani stopa. Postava predstavovaná ako Afroangličanka sa volá Harriet Beadleová a je to sirota z ústavu, ktorý založil Thomas Coram. Režisérovi nahrala zrejme jej prezývka Tattycoram, ktorá na prvé počutie zaváňa maorskou antropofágiou tichomorskej proveniencie. Realita je prozaickejšia: Coram je priezvisko onoho filantropa a Tatty je skomolenina z Hattie, čiže Harriet. S tým by sme sa však v nastupujúcej novej dobe ďaleko nedostali. Suchopárny dickensovský kritický realizmus musí byť nahradený utopickým multi-kulti surrealizmom. Ach, a aké obzory sa nám tu odrazu otvárajú s Afroangličankou v tejto úlohe!

Z konfliktu sociálneho sa stáva konflikt rasový. Prehliadanie, podceňovanie, využívanie už nemá sociálny podtón, ale kultúrny a rasový. Koho to ponižujú, komu ubližujú: úbohej Afroangličanke. Všetko odrazu dostáva nový rozmer. Divák vidí, že multi-kulti tu bolo vždy, niet sa teda čo rozčuľovať, keď horia autá na predmestí. A prečo horia? No veď sa pozrite: zlí belosi šikanovali tie nešťastné stvorenia už v Dickensovi!!! A vy by ste im vyčítali nejaké to horiace autíčko? No, a hneď je tá BBC klasika stráviteľnejšia.

Nesmie sa samozrejme zhurta. Hlavné postavy ešte musia byť v tradičnom duchu. Avšak rok sa s rokom stretne ...

A tak, krôčik po krôčiku takouto milou, sympatickou a nenásilnou formou, ktorá jednotvárnu, poblednutú klasiku mení na krásne dúhovú, sa predierame k svetlým zajtrajškom.

Ale nezostalo len pri Afroangličanke. Je tu aj ďalšia vedľajšia postava, vynálezca Daniel Doyce (hrá ho Zubin Varla), ktorý nám v seriáli BBC nabral mierne indopakistanské črty, aby tej dúhe nebolo konca kraja. Nuž, a divák konečne má možnosť vidieť, kto stál za tým technickým pokrokom, ktorým sa toľko pýšili všelijakí pobledlnutí extrémisti.

Možno sa raz dožijeme sľubného filmu o Jamesovi Wattovi s dôvtipným Afroangličanom v hlavnej úlohe. A padne maska európskej spupnosti. S rachotom. Ale, pravda, oslobodzujúcim.

No a čo ešte potom, keď pán vynálezca vymrští kúsavý bonmot na adresu vládnucich britských vrstiev! Hneď to dostáva iný, priam ghándíovský rozmer.

Ono je to vôbec mazané od pána režiséra, a nielen od neho, robí sa to aj inde. Zachováte dialógy, ale výrazy postáv a ich vizuálna interpretácia úplne posunú význam charakterov. Z lumpa sa stane hrdina a naopak. Veď vieme, ako to chodí napr. v takej modernej adaptácii Kupca benátskeho od Shakespeara, však?

Tvorcovia zaiste vykročili pozitívnym smerom. Pravda nie je dôležitá, dôležitá je tolerancia a blaho svetovej republiky. A Charles nech si to preberie ako chce, času má na to dosť, či už je hore, alebo dole. Pre nás nech je táto skúsenosť poučením v očakávaní. Videli sme už všeličo, aj obal cd nahrávky Wagnerovho Parsifala s afroamero(oder deutscherom) ako Parsifalom. A keď nám bude z filmovej stráne mávať Afrojánošík valaškou, nad celulolidovou mapou bude dumať Afronapoleon, Afrocolombus vyskočí z lode na pobreží Hispaňoly a Afrodartagnan prišpendlí Rochefourta ku kobercu v barokovom paláci, tak pochopíme, že nikto to s nami nemyslí tak dobre ako naši noví tolerantní páni.

Veď už súdruh Marx vedel, že sloboda, to je pochopená nevyhnutnosť.

Slovák Ján Čiernihaus spolustaviteľ Eiffelovky

Na Slovensku sa málo venujeme Slovákom - osobnostiam, ktoré sa preslávili ako vynikajúci vedci, lekári, vynálezcovia a svojimi prácami obohatili svetovú vedu, techniku a kultúru. Sú často prezentovaní aj vo svetových encyklopédiách ako príslušníci iných národov. Najčastejšie si ich neoprávnene privlastňujú Maďari. Preto je potrebné si ich pripomínať, aby budúce generácie poznali pravdu o svojich slávnych predkoch.

K tým menej známym krajanom určite patrí šaliansky rodák Ján Čiernihaus. Zviditeľnil sa vo svete okrem iných konštrukcií a projektov najmä ako blízky spolupracovník G. A. Eiffela pri stavbe Eiffelovej veže v Paríži.

Narodil sa roku 1842 v učiteľskej rodine v meste Šaľa, kde trávil aj posledné roky svojho plodného života. Ján Čiernihaus študoval v rodisku a gymnaziálne roky prežil v Trnave a Nitre. Vysokú školu technickú začal študovať vo Viedni a ukončil ju na ETH v Zürichu. Mal dve deti, obe dievčatá. Pracoval najskôr vo Viedni na riaditeľstve železníc. Projektoval strešné konštrukcie a oceľové mosty. Ako mladý inžinier, architekt podieľal sa na projektovaní odvážneho projektu Bosporského prieplavu, čím sa dostal do pozornosti svetových médií a získal si tiež medzinárodnú rešpekt. Aj francúzsky architekt G. A. Eiffel prejavil záujem o spoluprácu s ním, hoci bol o desať rokov mladší od neho. V tom období sa chystala svetová výstava a pri tejto príležitosti bola naplánovaná výstavba dominanty Paríža, stavba tristometrovej veže v centre francúzskej metropoly. Túto náročnú stavbu sa rozhodol realizovať vážený podnikateľ G. A. Eiffel a za spolupracovníka si zvolil práve nášho rodáka J. Čiernihausa. S jeho pomocou riešil výpočet a tavbu nosnej konštrukcie, ktorá mala váhu deväť miliónov kilogramov, súčasne ho Eiffel poveril odborným dozorom na tejto unikátnej stavbe. Výstavba bola ukončená roku 1888 a celá stavba trvala len osemnásť mesiacov. Autor stavby však skončil tragicky, asi z dôvodu finančných ťažkostí, spáchal samovraždu. S našim architektom sa tiež rozišiel, preto J. Čirhohaus využil medzinárodný konkurz vypísaný uhorským kráľovským dvorom na výstavbu dunajského mostu v Budapešti, ktorý vyhral. Okrem toho sa stal projektantom prakticky všetkých budapeštianskych mostov. Je autorom aj konštrukcie Východnej železničnej stanice ako aj Centrálnej budapeštianskej kotolne.

Je autorom jedinečného v tom čase prvého otáčacieho mostu v Európe, postaveného v chorvátskej Rijeke. Ešte v čase spolupráce s A.G .Eiffelom vyhotovil návrhy na stavby mostov cez Dunaj v Komárne a cez Tisu v Segedíne. Vo Viedni postavil most Stadlau cez Dunaj. Treba oceniť, že tento slovenský konštruktér sa púšťal do náročných stavieb mostov pritom si výpočty robil sám a tým si zobral na seba aj zodpovednosť, že nosnosť bude po rokoch predimenzovanej dopravy musieť byť vypočítaná tak, že rátala so značným preťažením. V tých časoch neboli počítače ani iné vymoženosti, ktoré by konštruktérom uľahčili náročné výpočty, bol jedine papier a ceruzka. Viacerá jeho mosty prežili aj nástup 21 storočia. Po založení prvej Česko-Slovenskej republiky roku 1918 sa Ján Čiernohaus vrátil do rodnej Šale, kde roku 1927 ako 65 ročný zomrel.

Tak ako je to v mnohých iných prípadoch (ako napríklad Ladislava Hudeca autora výškových budov v Šanghaji, či slávneho sochára Antona Štróbla) aj túto vynikajúc osobnosť slovenského pôvodu si ho neoprávnene privlastňujú iní, v tomto prípade Maďari, či Francúzi. Je pravda, že v čase totálnej maďarizácie tak ako tisíce iných slovenských rodín si musel jeho otec, učiteľ Dominik Čiernihaus pomaďarčiť meno na Feketehazy. Tak sa vo svetových encyklopédiách pri jeho mene objavuje národnosť maďarská. Málokto na Slovensku si uvedomuje, že viaceré mosty a konštrukcie vo svete staval tento Slovák vo svete známy architekt a konštruktér. Domovom mu boli okrem slovenských miest Šale, Trnavy a Nitry aj významné svetové metropoly Paríž, Zürich a Viedeň.

Ako v prípade mnohých našich slávnych rodákov neboli sme my na Slovensku schopní doma mu postaviť pamätnú tabuľu ani sochu - zato však nemáme problém postaviť pamätník T. G. Masarykovi, či Schöne Nácimu. Ján Čiernohaus počas svojho plodného života stavbou mostov a iných technicky náročných stavieb významne prispel k rozvoju stavebníctva a architektúry. Postavil tak vlastné pamätníky, ktoré pripomínajú jeho vysokú odbornosť. Sú to trvalé pomníky v podobe mostov, železničných konštrukcií, ktoré dodnes slúžia ako pomyselné mosty porozumenia medzi ľuďmi a národmi žijúcimi v Európe. Pripomínajme si tých, na pleciach ktorých stojíme, aby sme ďalej dovideli. K nim iste môžeme zaradiť u nás žiaľ málo známeho a skromného šaliansk ého rodáka Jána Čiernihausa, ktorý šíril dobré meno nám Slovákom vo svete v období nášho národného útlaku.

IGOR TOMO

Autonómia Slovenska

Dňa 28. októbra 1918, vyhlásením Československého národného výboru v Prahe, sa utvorila Československá republika. O dva dni neskôr Slovenská národná rada a slovenskí národní dejatelia, zhromaždení v Turčianskom Svätom Martine, vyhlásili pripojenie sa Slovákov k novému štátu.

Historik Ivan Kamenec vznik ČSR hodnotí jednoznačne pozitívne, pretože „Slovensku priniesol predtým nepredstaviteľné možnosti na kultúrnu sebarealizáciu, a to napriek oficiálne podporovanej konštrukcii nacionálneho čechoslovakizmu, ktorý zbytočne pohlcoval značné sily slovenských kultúrnych pracovníkov zameraných na jeho eliminácii“. [1]

Pozrime sa na to, ako tieto udalosti prebiehali.

Potom, čo Rakúsko kapitulovalo a začali byť všeobecne známe body prezidenta Wilsona, aj v Uhorsku ožíval politický život. V Liptovskom Mikuláši usporiadali sociálni demokrati prvomájovú demonštráciu. Slávnostným rečníkom bol Vavro Šrobár. Opierajúc sa o požiadavky prezidenta Wilsona, žiadal uplatniť sebaurčovacie právo aj pre národy Rakúsko - Uhorska. Mikulášska rezolúcia sa stala známa aj v cudzine a opieral sa o ňu náš odboj v zahraničí. Dvadsiateho štvrtého mája 1918 v Martine sa Hlinka vyslovil takto: „Manželstvo s Maďarmi skrachovalo, treba ho rozviesť a uskutočniť nové s Čechmi.“ [2] Ale po určitom čase sa ukázalo, že ani Česi nemajú záujem dodržať to, na čom sa obe strany dohodli. Praha sa stáva centralistickým sídlom ČSR. Hlinka na čele so svojou stranou (HSĽS) začína svoj dvadsaťročný boj za autonómiu Slovenska, ktorej sa bohužiaľ nedožil. Čo sa týka HSĽS, treba spomenúť, že v kapitole „Návrhy slovenských politických strán na zmenu štátoprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918 - 1935 a zapojenie HSĽS do vládnej koalície v rokoch 1927 - 1929“ sa autorka Bártlová zaoberá tzv. slovenskou otázkou a pokusmi slovenských predstaviteľov sformulovať v rokoch 1918 - 1935 koncepciu jej riešenia. Pritom kladie dôraz na aktivity HSĽS, ktorá sa najvýraznejšie zasadzovala za slovenskú samosprávu. [3]Až v kritickej situácií a v snahe predísť hroziacej vojne, sa na konci septembra 1938 v Mníchove zorganizovala konferencia za účasti štyroch mocností - Francúzska, Anglicka, Talianska a Nemecka. Hitler na nej žiadal, aby československé pohraničné územia, kde žilo skoro tri milióny Nemcov, boli odstúpené Nemeckej ríši.

Na Čechov a Slovákov opustenie ich republiky Francúzskom a Anglickom v najkritickejšej chvíli zapôsobilo šokujúco.

Po tomto excese, ku ktorého výsledku sa nezodpovedne postavil prezident Beneš, neboli vedúci slovenskí politici ochotní ďalej čakať na milosť, alebo nemilosť Prahy a 6. októbra 1938 sami vyhlásili v Žiline slovenskú autonómiu. V tento deň sa na podnet HSĽS vypracovala Žilinská dohoda, ktorú podporili aj ďalšie politické strany pôsobiace na Slovensku. Jej podporou deklarovali vôľu postaviť sa za autonómiu Slovenska v rámci ČSR. Dohoda bola spečatená podpismi toho istého dňa, po vyhlásení Žilinského manifestu. Predstavitelia druhej najsilnejšej politickej strany - agrárnej strany - mali k jej návrhu pripomienky. Žiadali, aby podpredseda a poslanec HSĽS Dr. Jozef Tiso bol poverený zostavením vlády po dohode s ostatnými politickými stranami, a aby autonómia Slovenska bola prijatá ako definitívne riešenie. Jozef Tiso s návrhom súhlasil.

Podľa manifestu Slováci ako svojbytný národ si uplatňujú samourčovacie právo a dovolávajú sa medzinárodného garantovania a nedeliteľnosti svojej národnej jednoty a nimi obývaného územia. Vyjadrujú vôľu v plnom rozsahu slobodne určiť svoj budúci život v priateľskom spolužití so všetkými okolitými národmi a v kresťanskom duchu prispieť k usporiadaniu pomerov v strednej Európe. Manifest žiadal, aby na Slovensku okamžite prevzali výkonnú a vládnu moc Slováci, prihlásili sa k boju proti „marxisticko-židovskej ideológii rozvratu a násilia“, žiadal rýchlu demobilizáciu, mierové vyriešenie problémov v strednej Európe, medzinárodnú ochranu slovenskej menšiny v zahraničí a protestoval proti tomu, aby sa o hraniciach Slovenska rozhodovalo bez splnomocnených zástupcov slovenského národa, (ako tomu bolo v Mníchove, kde sa rozhodovalo o nás bez nás).

Ale Slovákom nebolo dopriate budovať si svoju vlasť v kľude. Ministri zahraničia Nemecka a Talianska vo Viedni dňa 2. novembra 1938 podpísali rozhodnutie, na základe ktorého Slovensko muselo v prospech Maďarska odstúpiť 10 390 km2 a 854 217 obyvateľov. Z nich bolo 270-tisíc Slovákov. Slovensko muselo odstúpiť mestá ako sú: Komárno, Nové Zámky, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava, či Košice. Bohužiaľ, na okyptení Slovenska sa podieľalo aj Poľsko. V novembri 1938 si prisvojilo na Orave a Spiši územie s rozlohou 226 km2 a so 4 280 obyvateľmi. Ani tieto rany však už nemohli zabrániť tomu, aby Slovensko úspešne kráčalo napred ku svojej vysnívanej samostatnosti.

POZNÁMKOVÝ APARÁT A POUŽITÁ LITERATÚRA:

[1]: Historický časopis 2006, roč. 54, č. 1, s. 136.
[2]: SPIEZ, A.: Dejiny Slovenska - na ceste k sebauvedomeniu. Bratislava: Perfekt, 1992, s. 137.
[3]: Historický časopis 2006, roč. 54, č. 1, s. 135.
ŠKVARNA, D. - KOL.: Lexikón Slovenských dejín. Bratislava: SPN, 2006.
SPIEZ, A.: Dejiny Slovenska - na ceste k sebauvedomeniu. Bratislava: Perfekt, 1992.
GREGUŠ, C.: Slovensko - dlhá cesta k suverenite. Bratislava: Tatrapress, 1991.

PETER SLIACKY

Profesor Zasępa - dar pre Slovensko

Nasledujúcim malým medailónom chcem predstaviť osobnosť profesora Tadeusza Zasępu, rektora Katolíckej univerzity v Ružomberku aj širšej kultúrnej verejnosti, akou je akademická obec. Tým len čiastočne splácam dlh, ktorý voči nemu na Slovensku máme.

Budúca veľkosť človeka sa obyčajne rodí už v kolíske, ktorou hýbe ruka dobrej mamy. T. Zasępa mal to šťastie, že sa narodil 23. apríla 1946 v Radiechowiciach v rodine s vysokým intelektuálnym a duchovným potenciálom. Vyrastal v blízkosti poľského mariánskeho pútnického miesta Częstochowa, kde absolvoval aj gymnaziálne štúdiá. Po ich skončení strávil šesť krásnych rokov v Krakove pri príprave na kňazskú službu. Vyššie štúdiá pastorálnej teológie absolvoval na Katolíckej univerzite v Lubline (Poľsko), kde sa v roku 1987 habilitoval a neskôr bol vymenovaný za univerzitného profesora. V rámci špecializácie na masmediálnu komunikáciu absolvoval viaceré zahraničné študijné pobyty na univerzitách vo Washingtone, Ženeve a Miláne. Postupne sa vypracoval na svetovo uznávaného odborníka v tejto oblasti. Po návrate do Lublinu okrem pedagogickej činnosti v tomto meste založil Katolícke rádio Lublin. Taktiež je zakladateľom lublinskej edície týždenníka Nedeľa. V roku 1998 založil v Lubline Vysokú školu podnikania a stal sa jej prvým rektorom. Do panteónu vynikajúcich predstaviteľov vedy sa profesor Zasępa zapísal autorstvom viacerých monografií, štúdií a článkov. Niektoré z nich boli preložené aj do slovenčiny. Vymenovanie knižnej produkcie jeho vedeckej práce však presahuje možnosti tohto príspevku.

Profesionálny život profesora T. Zasępu, plný aktivít, sa vplyvom priaznivých okolností rozrástol aj o jeho pôsobenie na Slovensku. V roku 1995 bol členom skupiny profesorov, ktorí prišli na Slovensko zvýšiť odbornú pripravenosť kňazov i laikov. Najskôr prednášal v Spišskej Kapitule, potom na Trnavskej univerzite a od roku 2001 na Katolíckej univerzite v Ružomberku, kde pôsobí od júna 2008 ako jej rektor. V roku 2003 začal spolupracovať s Gréckokatolíckou teologickou fakultou v Prešove. Od prvej chvíle svojimi prednáškami výrazne prispel k zvyšovaniu vzdelanosti našej mladej generácie. Neustále zdôrazňoval študentom i kňazom v pastorácii, že pôsobenie Cirkvi v médiách je dnes takmer nevyhnutnosťou. V oblasti masmediálnej komunikácie vychoval viacerých katolíckych kňazov. V roku 2007 získal štátne občianstvo Slovenskej republiky a ďalej s veľkým zanietením pracuje na projektoch kresťansko-kultúrnej obnovy Slovenska. V poslednom čase je to stavba modernej univerzitnej knižnice, ktorá má tvoriť intelektuálne srdce celého kultúrneho Slovenska. Jeho univerzálna podpora rozvoju teologickej vedy, Katolíckej cirkvi a milovanému Slovensku trvá dodnes.

Prof. T. Zasępa je členom významných vedeckých organizácii a redakčných rád v medzinárodnom meradle. Za svoju vedecko-pedagogickú činnosť a šírenie kresťanského humanizmu sa mu dostalo niekoľko významných svetových i slovenských ocenení, ktoré taxatívne uvádzame:

a) Man of the Year 1997 - 1998, The International Biographical Centre of Cambridge, Anglicko - ako uznanie za službu vzdelávaniu a kultúre (in recognition for the service to education und culture).

b) Man of the Year 2001, The American Biographical Institute USA, za vynikajúci spoločenský a profesionálny úspech (for outstanding community and professional achievement).

c) Nominácia na Nobelovu cenu 2001, by The United Cultural Convention of the United States of America.

d) Medaila za zásluhy o Trnavskú univerzitu 2002 v Trnave.

e) Medzinárodná cena Slovenskej akadémie vied za príspevok k rozvoju spoločenských a humanitných vied, kultúry a umenia na Slovensku, 2004.

Ľudský profil profesora T. Zasępu je charakterizovaný predovšetkým jeho profesionálnym záujmom. Ak by som ho mal krátko zhrnúť, človek Tadeusz Zasępa je predovšetkým mužom komunikácie. Prirodzená žoviálnosť, mnoho vypovedajúce gestá a schopnosť komunikovať v dvanástich jazykoch včítane slovenčiny z neho robia výborného spoločníka, pri ktorom sa búrajú všetky bariéry. Obdivuhodná je jeho odvaha a pokoj mysle, s ktorými pristupuje k riešeniu životných výziev, vždy opretý o dôveru v Božiu pomoc. Fascinujúce bolo počúvať jeho autentickú výpoveď o tom, ako prežil klinickú smrť, z ktorej vyšiel obohatený veľkou duchovnou skúsenosťou. Odvtedy znásobil svoj živou vierou podopretý humanizmus a stal sa priateľom všetkých ľudí, ktorých mu Boh posiela do cesty. Svojich študentov si získava nielen vedeckou erudíciou, ale na prvom mieste veľkým srdcom.

Technika prekonala všetky vzdialenosti, ale nevytvorili žiadnu blízkosť, výstižne charakterizoval súčasnosť filozof Martin Heidegger. Cirkev ako učiteľka pravdy má úlohu dať súčasným médiám morálny rozmer, tvrdí profesor Zasępa. To znamená, urobiť ich takým nástrojom komunikácie, ktorý pomôže dozrieť každému človekovi v jeho intelektuálnom, morálnom, estetickom a všetko prelínajúcom náboženskom rozmere. V čase rastúceho vplyvu médií na celom svete univ. profesor Dr. Tadeusz Zasępa, PhD. zasvätil svoj profesionálny život práve tejto aktuálnej výzve našich čias.

(Do ďalšej aktivity pre dobro Slovenska prajeme prof. Zasępovi veľa tvorivých síl a darov Svätého Ducha)

MICHAL HOSPODÁR

ATLÉT BOŽÍ

Rektorovi Katolíckej univerzity v Ružomberku
Prof. Tadeuszovi ZASĘPOVI

Nepestuje svaly,
lež pestuje ducha
a zázračnú silu,
ktorú v sebe skrýva!
A múdrosť sa nazýva!
A chodí svetom
narovnávať krivé
a hlúposť zmieta
zo života ľudí.
A tých, čo zaspali,
keď mali ľudsky žiť,
dychom ducha budí!
Prichádza jak anjel,
roznáša dar nebies
a roznáša dar sveta,
v ktorom je poznanie,
jas múdrosti
i viera uzavretá!

Objavuje kľúče zatvorených dverí,
kľúče lásky,
zázraku sveta,
ktorý zloba ľudská
nikdy nerozmetá!
A buduje stany i duchovné veže
a montuje do nich
hlaholiace zvony
a pred Tým, čo dýcha múdrosťou,
v pokore sa kloní!
A učí všetkých, čo sa narodili,
že všetci sa ženieme do jedného domu,
kde býva Múdrosť,
práve práve k Tomu!
Kde dýcha láska,
ten vánok i sila,
ktorá v nás ľudské
v božské premenila!

Hľa, atlét boží,
nepestuje svaly,
lež ponad hranice,
ponad ľudskú biedu,
ponad temno sveta
večnú Múdrosť chváli!

Svetoobčan a brat
zo susednej zeme,
s Karolom
či Jánom Pavlom
a s poľským Chopinom
v Tvojej teplej reči
spievať a spievať Ti chceme!

JOZEF TÓTH

O Matejovej izbe

V Slovenskej knižnici pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči na Námestí Majstra Pavla 32 bola 29. septembra 2010 otvorená stála expozícia Izby a čítárne Mateja Hrebendu. Expozícia je venovaná nevidiacemu šíriteľovi knižnej kultúry na Slovensku. Dokumentuje cesty bibliotekára, bibliofila a zberateľa starých tlačí za knihou. Predstavuje Hrebendu veršovníka, hymnológa, nezištného darcu, ktorý venoval knihy vzdelávacím ústavom a Matici slovenskej. Súčasťou výstavy je aj dokumentácia 15 ročníkov Dní Mateja Hrebendu, autorské zborníky, beletria, články.

Všetky texty a popisky sú prístupné aj nevidiacim v braillovskom písme. Nájdete v nich podrobný popis 7 vitrín. Okrem toho sú k dispozícii návštevníkom v čiernotlači a vo forme zvukových nahrávok, ktoré si možno prehrať na prehrávači.

V 1. miestnosti sa nachádza regál, kde sú uložené spomínané texty pre mladších žiakov, študujúcu mládež a dospelých.

Výstava poskytuje možnosť otvorených hodín spoločensko-vedných predmetov.

Matejovu izbu môžete navštíviť na adrese: Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu, Námestie Majstra Pavla 32 Levoča v pracovných dňoch od pondelka do piatku v čase od 8.00 hod. do 15.00 hod.

Skupiny sa môžu nahlásiť na prehliadku expozície na tel. čísle: 053/2451202 alebo 209. Prostredníctvom e-mailu: skn@skn.sk.

Informácie o Izbe Mateja Hrebendu nájdete aj na webovej stránke wwwskn.sk.

ĽUDMILA HREHORČÁKOVÁ

Tragédia komédie

Ján Drgonec & Andrej Ferko: JÁNOŠÍKOVA BANKA Perfekt, Bratislava 2010

Najnovší umelecký výkon autorskej dvojice Ján Drgonec & Andrej Ferko Jánošíkova banka (Perfekt, Bratislava 2010) je originálnym východiskom z bezvýchodiskovej situácie, neuveriteľným príbehom neuveriteľného príbehu, vynachádzavým záznamom tragického osudu ich inscenácie Lúpež dejín, ktorú v roku 1996 realizovala Slovenská televízia a dodnes ju neodvysielala, hoci si ju možno z archívu STV kúpiť ako nahrávku na DVD. Rešpektovaní spisovatelia v prvotnom dramatickom diele i v jeho druhotnej knižnej nadstavbe uplatňujú popri nespornom humoristickom nadaní aj svoje vedecké špecializácie - právo a matematiku.

Kým Lúpež dejín je duchaplnou fikciou založenou na teoreticky možnom absurdnom vývoji udalostí, využívajúcom slabiny postmodernej spoločnosti a tranzitívnej ekonomiky, skutočné dlhoročné peripetie spojené s nedosiahnuteľnosťou uvedenia hotového audiovizuálneho artefaktu na obrazovke verejnoprávneho elektronického média predstihujú aj najbujnejšiu fantáziu. Napokon - ako upozorňujú autori - žijeme v údajne právnom štáte, v ktorom veľa žiarivo neprehliadnuteľných úkazov svedčí o opaku - od koaličnej rady cez špeciálny (medzičasom špecializovaný) súd až po mestské polície.

Publikácia má rozsah približne 210 strán, z ktorých asi 80 približuje čitateľom televíznu hru Lúpež dejín - ocenenú Literárnym fondom v roku 1993. Autori konštatujú, že počas 90. rokov 20. storočia systematická pôvodná hraná filmová a televízna tvorba na Slovensku prakticky zanikla. O uvedený historický kultúrny zločin sa pričinili všetky relevantné politické sily, ktoré sú dodnes v rozličnej intenzite a kondícii prítomné na našej spoločenskej scéne. Audiovizuálna produkcia sa u nás opäť stala výsledkom ojedinelých až náhodných podnikateľských pokusov a projektov, v ktorých myšlienková závažnosť výpovede a estetické ambície tvorcov splošťujú všadeprítomné komerčné kritériá bezduchého životného štýlu založeného na okamžitej spotrebe a ešte okamžitejšom zisku.

Od realizácie doteraz neodvysielanej televíznej inscenácie Lúpež dejín uplynulo štrnásť rokov. Predchádzajúce totality zakazovali publikovanie diel niektorých autorov spravidla na obdobie desiatich rokov. Kapitalizmus priniesol zákazy, ktorých dĺžku už vôbec nemožno predvídať. Audiovizuálny jazyk sa nepochybne za vymedzený čas v celosvetovom meradle vyvinul do nových polôh, ale profesionálna kvalita obrazovo-zvukového stvárnenia nesporne inteligentnej a invenčnej komédie dozaista nebola a nie je dôvodom pretrvávajúceho nezaradenia diela do vysielania STV. A nezodpovedanou otázkou ostáva, dokedy bude absurdný stav pokračovať.

PAVOL JANÍK

JÁN ŠVIDROŇ

Alternatívny pohľad na „súkromné“ právo

po dvadsiatich rokoch práce na novej kodifikácii občianskeho práva v Slovenskej republike

Proces celkovej transformácie našej spoločnosti, ktorý sa začal v novembri 1989, sa v rôznych hodnoteniach pokladá za úspešne naplnený. Z predchádzajúcej totality v oblasti politickej, ekonomickej, právnej, sociálnej i kultúrnej akoby neexistovali dnes už žiadne pozostatky. Na hľadanie riešení nás vyzývajú už iné problémy, než aké sa riešili pred dvadsiatimi rokmi. Avšak nemalo by sa zabúdať na podstatu zmien, ktorými sme prešli, lebo len tak môžeme správne určiť diagnózu dnešných spoločenských chorôb i najvhodnejšie liečebné postupy pre dnešok a najmä budúcnosť. Tento príspevok pripravil jeho autor prof. JUDr. Ján Švidroň, CSc. na základe pozvania na Dni práva Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne 10. - 11. 11. 2010. Otázky týkajúce sa ťažiskovo súkromného práva a prác na novej kodifikácii nášho občianskeho práva však začleňuje aj do širších a hlbších právnohistorických, právnofilozofických, politicko-ekonomických, sociálnych i kultúrnych súvislostí.

Dvadsať rokov predstavuje obdobie, ktoré uplynulo od roku 1948 do rokov 1968-69 a od rokov 1968-69 do roku 1989; ani sme sa nenazdali a uplynulo ďalších 20 rokov. Týchto 60 rokov zahŕňa zhruba život mojej generácie. Ale ak „dvadsiatku“ budem pokladať približne aj za „medzigeneračný odstup“, prelínajú sa nám v tomto období životy až štyroch generácií: tých ešte skorších, narodených okolo roku 1928, teda za prvej Československej republiky, ktorí sú ešte medzi nami, nazvem ich „seniormi“, a tých najmladších, narodených už po „nežnej revolúcii“, nazvem ich „juniormi“; tie dve generácie v strede (1948-1989) by som potom pre účely tohto príspevku voľnejšie nazval „mediátormi“ medzi „seniormi“ a „juniormi“.

Čím všetkým, v akých politicko-mocenských súvislostiach a s akými spoločenskými následkami, aj veľmi tragickými, prešlo v tomto časovom rozpätí naše súkromné právo, je tomuto auditóriu známe. Známy je aj stav, v akom sa nachádza súkromné právo v Českej republike a v Slovenskej republike dnes. Nechcem sa tu venovať konkrétnostiam platného práva ani dosiahnutému stavu rekodifikačných prác v jednej aj druhej republike, ale zamyslieť sa všeobecnejšie nad podstatou a zmyslom súkromného práva v Európe, a možno aj pokúsiť sa preniknúť trochu hlbšie do jeho podstaty nekonvenčným spôsobom. Tak, ako v mojom príspevku o mravných dimenziách občianskeho práva, ktorý som predniesol na pôde tejto fakulty pred troma rokmi, aj tu mám na prvom mieste na zreteli - ako ústredný problém i záujem nielen občianskeho, resp. súkromného práva, ale práva vôbec - človeka a jeho slobodu. Myslím, že nemusím zdôrazňovať, aký veľký význam má hodnota slobody osobitne pre tie z dnešných generácií, ktoré podstatnú časť svojho života prežili pred rokom 1989. V akej „občianskoprávnej slobode“ však žijeme dnes, po dvadsiatich rokoch, najmä toto je otázka, nad ktorou sa tu chcem zamyslieť.

Uvažovať o podstate súkromného práva pre mňa totiž naozaj na prvom mieste znamená uvažovať o slobode individuálneho človeka v spoločnosti, ktorú má právo umožňovať a podporovať. Z tohto východiska sa mi stráca aj rozdiel medzi tzv. verejným a tzv. súkromným právom, lebo tomuto cieľu má slúžiť celý právny poriadok, všetko právo v knihách a najmä v praktickom uplatňovaní. To však nie je otázka, ktorú by som tu chcel rozvádzať, lebo tak teoretická problematickosť tohto členenia, ako aj jeho istá praktická užitočnosť pre základnú orientáciu v oblasti práva je takisto známa. Bližšie sa jej venuje veľa autorov v rozmanitých prácach, ale ako je tiež známe, bez presvedčivo jasného výsledku v riešení tejto otázky. Treba tiež dodať, že najmä v posledných rokoch pribudlo k tejto téme v Českej republike i v Slovenskej republike viacero nových teoretických prác s dôrazom práve na to hodnotové východisko, ktoré aj ja tu zdôrazňujem. Napriek tomu si myslím, že práve z tohto hodnotového hľadiska sme sa v značnej miere ešte stále celkom neoslobodili od daností, ktoré nám v možnostiach „slobodného“ právneho myslenia boli nanucované najmä počas tých štyroch desaťročí pred rokom 1989.

Ak zdôrazňujem hodnotu slobody individuálneho človeka, mám samozrejme na zreteli aj svoju osobnú slobodu „tu a teraz“; význam „ega“ u každého jednotlivca je pre mňa nespochybniteľný i pri tom najaltruistickejšom a najsolidárnejšom sociálnom cítení a praktickom konaní. Nestaviam do antagonizmu individualizmus a univerzalizmus, ktoré podľa mojej mienky môžu existovať separátne iba v teoretických abstrakciách a ideologicko-politických konštrukciách, nie však v realite sociálneho života, v ktorom sa vždy nejako prelínajú, možno v niektorých oblastiach života aj priamo splývajú, „fúzujú“. Nakoľko je však ich pomer v realite sociálneho života celkove vyvážený, to je práve problém podmienok a priestoru slobody individuálneho človeka v zdravo fungujúcom spoločenskom organizme, ktorý majú zabezpečovať aj štát a právo.

Ak chcem ponúknuť „alternatívny“ pohľad na súkromné právo, musím pochopiteľne najskôr vysvetliť, voči čomu „alternatívny“: bude alternatívny voči tomu, čo pokladám za - či už priamo chcené alebo mimovoľne pokračujúce - pretrvávanie výlučne sekulárneho a materialistického prístupu k riešeniu otázky slobody jednotlivca v spoločnosti a k chápaniu spoločenského poslania práva v štátne organizovanom spoločenstve.

Vrátil som sa k rôznym slovenským a českým učebniciam občianskeho, resp. súkromného práva, ktoré mali vo svojom období smerodajný vplyv na formovanie nových právnikov, vydaným od dvadsiatych rokov minulého storočia po súčasnosť, aby som si v nich pripomenul vymedzenie občianskeho, resp. súkromného práva ako pedagogickej disciplíny na právnických fakultách i ako vedného a praktického právneho odboru. Oproti stavu pred rokom 1989, keď tu počas štyroch desaťročí dominovali pod vtedajšou marxisticko-leninskou ideologickou kontrolou pripravené celoštátne učebnice občianskeho práva, používané v českej aj slovenskej jazykovej verzii ako jednotná učebnica na všetkých vtedajších právnických fakultách v Československu, po roku 1989 pribudol celý rad samostatných učebníc občianskeho práva rozmanitejších koncepcií a aj úrovní podania výkladu látky.

Tiesnivo na mňa pôsobí, ak na jednej strane chcem vidieť ako „ústredný problém i záujem“ občianskeho práva v človeku a jeho slobode, a na druhej strane - aj po dvadsiatich rokoch od verbálneho opustenia marxisticko-leninskej ideológie v oblasti našich právnych vied - vnímam, akú pozoruhodnú životnosť preukazuje i dnes zotrvačnosť či poplatnosť voči marxisticko-leninskej politickej ekonómii v niektorých najnovších výkladoch základných otázok občianskeho práva s dôrazom na prvom mieste stále iba na majetkové práva a majetkové právne vzťahy. Vôbec nepopieram ich význam, uvediem však, čo má od ich prvoradého zdôrazňovania pri vymedzovaní predmetu občianskeho práva odpudzuje.

Myslím, že seniori a mediátori do konca svojho života len tak ľahko nezabudnú na elementárne „poučky“ marxizmu-leninizmu, ktoré sa po roku 1948 premietli aj do celej našej teórie štátu a práva a samozrejme ovládli aj naše občianske právo. Ale keďže juniorom tieto „poučky“ už nie sú tak dôverne známe, spravidla nevedia rozlíšiť, čo v tom, čo aj v dnešných učebniciach občianskeho práva čítajú, je stále ešte poplatné po roku 1989 verbálne opustenej marxisticko-leninskej ideológii, ktorá po roku 1948 totalitne prenikla do všeobecnej teórie štátu a práva i do teórie a legislatívnej náplne občianskeho práva, a čo je už výsledkom od tohto ideologického dedičstva oslobodeného právneho myslenia, ktoré umožnil november 1989.

Logika rozvíjania mojej témy ma teda hneď v ďalšom kroku vedie najskôr k otázkam vlastníctva, vlastníckeho práva a vlastníckych vzťahov; keďže vlastníctvo ako ekonomická kategória, vlastnícke právo ako právna kategória a vlastnícky vzťah ako sociálny vzťah sa v oblasti majetkových práv a vzťahov upravovaných normami občianskeho práva zdôrazňujú ako najdôležitejšie, pokladám za logické sústrediť sa z veľmi širokého predmetu občianskeho práva aj v tomto svojom príspevku na nich na prvom mieste. Najmä však tiež preto, lebo na nich ako na „majetkovej základni občianskeho práva“ možno po 20 rokoch nášho ponovembrového vývoja najlepšie porovnať, čo sa u nás v tej oblasti spoločenského života a života jednotlivcov, ktorá podlieha úprave normami občianskeho práva, skutočne zmenilo k lepšiemu, čo sa iba pseudo-zmenilo, a čo sa zmenilo priamo k horšiemu.

Po druhej svetovej vojne bolo Československo a ďalšie štáty strednej a východnej Európy začlenené do dlhodobého internacionálneho ideologicko-politického projektu, mocensky zastrešovaného po roku 1917 Sovietskym zväzom, na začiatku ktorého bol v polovici 19. storočia Marxov a Engelsov Manifest komunistickej strany. V ich prácach a v ďalšom nadväzovaní na ich práce bola sformulovaná „filozofia dejín“ nazývaná historický materializmus. Do služieb tejto ideológie a „filozofie dejín“, s vedúcou spoločenskou silou robotníckou triedou a ako jej „najuvedomelejším predvojom“ komunistickou stranou, boli postavené aj štát a právo u nás po roku 1948, pričom celkom otvorene sa vo vtedajšej teórii štátu a práva hlásalo, že „štát“ je diktatúrou vládnucej robotníckej triedy („diktatúrou proletariátu“) a „právo“ vôľou vládnucej triedy povýšenou na zákon. Celé zákonodarstvo vrátane občianskeho práva bolo podľa vtedajších ideologických klišé zamerané na smerovanie k spravodlivej spoločnosti, založenej na materiálnom dostatku pre všetkých, a na touto ideológiou živený ideál všestranne rozvinutého a mravne ušľachtilého „človeka komunizmu“, ktorý bude natoľko uvedomelý, že bude vedieť rozumne posudzovať aj mieru svojich potrieb v rámci materiálneho dostatku utváraného pracujúcimi pre všetkých.

Dejinami európskeho myslenia sa ako dve prepletené nite tiahnu počas stáročí dva protichodné pohľady na človeka. Ak ich na zvýraznenie toho podstatného vo vzťahu k téme svojho príspevku vyjadrím maximálne zostručnene, jedna z nich spočíva na predstave, že človek sa rodí so sklonom k dobrému, ale pomery, v ktorých rozvíja svoj život, ho kazia a robia zlým, druhá naopak, človeka od samého základu pokladá za bytosť zlú, hriešnu, ktorú k dobru treba skôr nútiť ako ju od neho spontánne očakávať. Marxizmus (ako výsostne materialistická filozofia) chcel túto dilemu riešiť po ekonomickej stránke na prvom mieste násilnou, revolučnou likvidáciou súkromného vlastníctva predovšetkým výrobných prostriedkov a ich zospoločenštením. Treba v tom vidieť aj ideologický súboj medzi individualizmom a univerzalizmom, resp. v inej terminológii medzi liberalistickým kapitalizmom a štátno-direktívnym socializmom, resp. ešte z iného zorného uhla aj medzi totalitnou diktatúrou či priamo tyraniou a pluralitnou demokraciou. Keď som sa nad týmito otázkami začal asi pred štyrmi rokmi trochu hlbšie zamýšľať, citoval som hneď vo svojom prvom príspevku k tomu myšlienku prof. Imricha Karvaša, uverejnenú v jeho učebnici Základy hospodárskej vedy z roku 1947: „Otázka, či postavenie človeka k spoločnosti vysvetľuje správne univerzalizmus alebo individualizmus, je predmetom stáleho sporu, ba dejiny nám ukazujú, že tento spor sa z času na čas vyostruje do revolučného alebo vojnového konfliktu.“

„Nežná revolúcia“ v Československu bola našťastie nekrvavá, bez fyzického násilia. Práve pre takýto jej priebeh sa aj prechod od takých dvoch antagonistických protirečivostí, ako som ich práve pomenoval, v našej populácii všeobecne vnímal a dodnes vníma ako jednoducho „evolúcia“: po štyridsiatich rokoch používania „revolučného násilia“ a ideologicko-mocenského a kádrového upevňovania komunistickej diktatúry z jedného dňa na druhý „demokraticky nenásilne“ k slobode vo všetkom...

Inde som k tomuto zjednodušenému pohľadu podal svoje kritickejšie rozbory. Tu však chcem vniesť do naznačených politicko-ekonomických a politicko-právnych otázok opäť výraznejšie aj hľadisko mravnosti.

Z dôvodu jej prvoradej významnosti v týchto mojich úvahách, sústredením sa na občianskoprávnu inštitúciu vlastníctva aj v súvise s uvedenou ideologickou dilemou antagonistickej povahy, ktorú ešte bližšie spresním touto konkretizáciou: „buržoázne súkromné vlastníctvo a jeho zospoločenštenie po roku 1948“ verzus „socialistické spoločenské vlastníctvo a jeho privatizácia po roku 1989“.

Marxistická metodológia vedy nám zdôrazňovala, že verifikácia každej teórie sa uskutočňuje praxou. Teda verifikujme aj marxisticko-leninskú teóriu o potrebe násilnej likvidácie súkromného vlastníctva ako základu pre vybudovanie spravodlivej spoločnosti a formovanie mravne ušľachtilého človeka jej konfrontáciou s ideologicko-politicko-mocenskou praxou, uskutočňovanou v Rusku od roku 1917 a u nás od roku 1948. Dlho sa touto verifikáciou zdržiavať nemusíme, lebo roky 1989-1991 priniesli jej jednoznačnú „verifikáciu“ v praxi - v Československu aj v Sovietskom zväze. (Ale naozaj krachla táto teória úplne aj so všetkými „revolučnými odnožami“, do ktorých sa rozvinula od polovice 19. storočia po dnešok? S kladnou odpoveďou na túto otázku treba byť opatrný a nestrácať ju zo zreteľa.)

Čo sa však sľubovalo od okamžitej likvidácie počas štyroch desaťročí utváraného socialistického spoločenského vlastníctva jeho divokou privatizáciou po roku 1989, to už je ťažšie exaktne verifikovať na základe praxe vo vzťahu k rovnako jasnej teórii, ak nechcem brať za východiskovú teóriu na verifikáciu iba onen spev na námestiach v novembri a decembri 1989: „Sľúbili sme si lásku, sľúbili sme si vydržať!“, resp. vtedajší slogan: „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí.“

Ako hodnotiace hľadisko tu však

môže pomôcť kritérium mravnosti. Seniori a mediátori majú dostatočnú životnú skúsenosť i poznanie, aby mohli porovnať, či revolučná zmena najdôležitejších vlastníckych vzťahov po roku 1948 („deprivatizácia“) a rovnako revolučná zmena vlastníckych vzťahov po roku 1989 („reprivatizácia“), jedno alebo druhé, naplnilo ideologické očakávania vo vzťahu k zušľachťovaniu človeka, ak by aj o to malo ísť. Verifikácia vo vzťahu k teórii marxizmu-leninizmu je do oči bijúca priamo v praxi života našej spoločnosti po 60 rokoch od roku 1948. Ponovembrový sekulárny liberalizmus však svoju ideologickú odpoveď má okamžite naporúdzi: veď jemu ani pred rokom 1948 ani po roku 1989 nešlo o to, čo mali vo svojom programe ideológovia a politici materialistickej komunistickej utópie u nás v období rokov 1948 až 1989 (v súťažení medzi kapitalizmom a socializmom mal podľa materialistického obrazného vyjadrenia Nikitu S. Chruščova zvíťaziť „ten, kto dá viac mäsa do guľáša“), ani o to, o čo ide - rovnako na Marxovom učení založenej - sekulárnej sociálnej demokracii v Európe i inde vo svete... Liberalizmu ide o iné: vôbec nie ani o „formovanie komunisticky uvedomelého človeka“, ani o jeho „mravné zušľachťovanie v zmysle napĺňania biblickej cesty k spáse“, ale o „slobodu človeka“. A tá nám u nás po roku 1989 bola všetkým rovnako daná...

Typickým pre túto dilemu je široko medializovaný názorový protiklad, vyjadrený v známych slovách top-predstaviteľa nášho ponovembrového liberalizmu Václava Klausa a smerovaný voči Václavovi Havlovi (v čase, keď bol ešte prezidentom) s jeho mnohokrát a pri rôznych príležitostiach obmieňaným postulátom mravnosti: „Niektorým ľuďom nestačí, že ľudia sú slobodní, chceli by, aby boli lepší.“

Avšak hľadisko mravnosti tu chcem uplatniť predovšetkým z tohto zorného uhla:

Jasne sa aj v našich najnovších dejinách ukázalo, že z hľadiska mravnosti povaha vlastníckych vzťahov sama osebe, či je to súkromné vlastníctvo alebo spoločenské vlastníctvo, zásadne neovplyvňuje povahu vlastníka pri zaobchádzaní so svojím vlastníctvom. Rovnako súkromný vlastník, ako aj správca či spoluvlastník spoločného majetku, môže s ním nakladať mravne alebo nemravne: so zreteľom iba na svoje egoistické záujmy alebo aj so zreteľom na sociálnu funkciu vlastníctva (zakotvenú aj v Ústave Slovenskej republiky). Praxou sa verifikovalo, že riešenie nespočíva v násilnej likvidácii súkromného vlastníctva, ako to tvrdila materialistická marxistická politická ekonómia a ateistická teória „vedeckého komunizmu“. Ale 20 ponovembrových rokov nám ukazuje, že uspokojivé a mravné riešenie nepriniesla ani po roku 1989 mimoriadne rýchla opätovná privatizácia predtým násilne zospoločenšteného majetku. Priniesla iba také „nové preliatie“ majetku (v marxistickej terminológii „preliatie kapitálu“), o ktorého spravodlivosti a mravnosti budú zaiste inak hovoriť tí, ktorí v ponovembrových privatizáciách z predtým „spoločného“ majetku získali v značnej miere, a inak tí, ktorí z neho získali minimálne alebo nič a dnes sa topia iba v stále väčších sociálnych neistotách.

Priamo sa natíska dávna skúsenosť, ktorú renesančný politický mysliteľ a historik zovšeobecnil takto:

„Pozorujte konanie ľudí a uvidíte, že všetci, ktorí dosahujú veľké bohatstvo a veľkú moc, docieľujú to násilím alebo podvodom. To, čo pre seba urvali zákernosťou a násilím, zakrývajú potom klamnými slovami výboj a zisk, aby zakryli mrzkosť tohto prírastku.“

Nejde tu teda iba o vzťah vlastníka k veciam, ide predovšetkým o vzťah vlastníka k iným ľuďom, ako sa prejavuje obzvlášť výrazne v oblasti pracovných vzťahov. Ani tu nezávisí správanie sa zamestnávateľa voči zamestnancom iba od povahy vlastníctva, ktorým majiteľ či zamestnávateľ disponuje, ale od mravnosti a kultúrnosti majiteľa či zamestnávateľa pri zaobchádzaní so zamestnancami. Samozrejme, vstupuje tu do hry aj celý komplex súťažných súvislostí v konkurenčnom prostredí ekonomického podnikania, ale aj v nich je vždy prítomná tiež otázka mravného zušľachťovania človeka. O tú však sekulárnemu liberalizmu nejde, jemu stačí, že „ľudia sú slobodní“, zatiaľ čo marxizmus-leninizmus chcel človeka mravne zušľachťovať „revolučným násilím“...

Stručne sa dotknem aj problematiky tzv. duševného vlastníctva. Napriek tomu, že v súvislosti s ním sa veľmi často skloňuje „tvorivosť“ a v istom rozsahu sa v ňom uplatňujú aj „osobné“ či „osobnostné“ práva („droit moral“), v praktickom efekte aj v oblasti duševného vlastníctva dominujú výlučne majetkové práva a vzťahy. A to už aj najčastejšie celkom oddelené od osoby tvorcu a veľmi často aj od akýchkoľvek kritérií mravnosti, osobitne v mediálnej oblasti, ale i v oblasti vedy a techniky. To, že po roku 1989 došlo u nás k rovnako radikálnemu obratu v majetkových vzťahoch týkajúcich sa „duševného vlastníctva“ (pred rokom 1989 odmietaného pojmu) na tzv. nehmotné statky, ako k nemu došlo v majetkových vzťahoch týkajúcich sa „hmotného (vecného) vlastníctva“, si dodnes mnohí neuvedomujú. Aj v tejto oblasti sa z jedného dňa na druhý prešlo akoby „evolučne“ od jedného ekonomicko-právneho systému, ktorého základom bolo „zospoločenštenie výrobných prostriedkov“, k druhému ekonomicko-právnemu systému, ktorého základom je „negácia zospoločenštenia výrobných prostriedkov“, hoci ich vzájomná protirečivosť vylučuje akýkoľvek „evolučný“ prechod medzi nimi. V majetkových vzťahoch týkajúcich sa duševného vlastníctva došlo takisto k radikálnej „revolučnej“ zmene, ako k nej došlo vo vzťahoch týkajúcich sa hmotného vlastníctva. Verifikujme teda efekt, ktorý ako následok tejto radikálnej zmeny môžeme konštatovať po 20 rokoch.

Bezprostredne pred krachom komunistickej doktríny a v prvých rokoch po ňom som dúfal, že oslobodenie jednotlivca i spoločnosti od doktríny založenej na násilnom donucovaní podporí u nás kreativitu vo všetkých oblastiach života na prospech všetkých. Dúfal som, že to, čo sa pred rokom 1989 podnikalo na podporu rozvoja tvorivosti v oblasti vedy, umenia i techniky, môže po oslobodení od ideologických a politicko-mocenských jednostranností a po prispôsobení novým podmienkam priniesť ovocie pre lepší život všetkých našich občanov. Nepredpokladal som vtedy ešte pravý opak: totiž, že až toľko z toho, čo sa tu v období rokov 1948 až 1989 vytvorilo, bude totálne zničené, tak, ako k tomu čoskoro po roku 1989 došlo - akože „právne čistým“ spôsobom, veď právo je „prispôsobivé“ - vytunelovaním „sprivatizovaných“ socialistických organizácií s ich „hmotným“ i „nehmotným“ majetkom.

Žiaľ, už pomerne skoro som poznal, že „to sa iba vietor obrátil“ a po 20 rokoch sa mi ako najvýstižnejšie vyjadrenie toho, čo pociťujem, kdekoľvek sa dnes obziriem, vybaví predovšetkým tento citát zo svetoznámej knihy vplyvného amerického politika z obdobia šesťdesiatych rokov J. W. Fulbrighta „Arrogance of Power“:

„Až keď dokážeme pochopiť ľudské dôsledky hlbokého rozporu medzi americkým bohatstvom a chudobou väčšiny ostatného ľudstva, pochopíme, prečo americký spôsob života, ktorý je nám taký drahý, poskytuje málo ponaučenia a má obmedzenú príťažlivosť pre väčšinu ľudstva postihnutého chudobou.“

Tento citát vôbec nie je odťažitý od problematiky duševného vlastníctva, vyjadruje úplne presne to, čo chcem povedať: lebo práve za pomoci radikálneho obratu v systéme práv na duševné vlastníctvo sme sa z jednej jednostrannosti, ktorá nám bola po II. svetovej vojne nanútená „z východu“ ako „socialistický spôsob života“, podriadili druhej jednostrannosti, ktorá nám po roku 1989 bola aj pre oblasť súkromného, resp. občianskeho práva, vrátane práv na duševné vlastníctvo, nanútená „zo západu“ v sekulárnom liberalistickom štýle „amerického spôsobu života“, ktorý sa už po II. svetovej vojne udomácnil aj v západnej Európe.

Keď sme v prvom polroku tohto roka uviedli na interdisciplinárnom vedeckom seminári našu novú knihu, na charakteristiku svojho príspevku v nej som povedal: „Kto si trpezlivo prečíta moju monografickú časť, môže byť aj zhrozený z toho, ako politická a štátna moc dokáže priamo nivočiť spoločnosť, a pritom tvrdí, že ju riadi a vedie.“

Ak by to, čo v nej uvádzam, bolo pre niekoho argumentačne nepresvedčivé, ponúkam najmä svojim generačným „súputníkom“ na ich vlastnú „verifikáciu“ toho, v čom sme žili vtedy, s tým, čoho sme sa dožili dnes, tieto slová skvelého českého tvorcu filmov pre deti i dospelých, ktoré moju generáciu obohacovali od detských čias - Karla Zemana. Vyriekol ich na Kultúrnom fóre v Budapešti v roku 1985 a nimi svoj príspevok aj ukončím:

„... nie som žiadnym rečníkom, nerád hovorím slovom, radšej obrazom. Predsa som prišiel, lebo sa domnievam, že vec, s ktorou prichádzam, by mohla fórum zaujímať. Mám prehľad o svetovom filme a treba povedať, že mnohé nové filmy majú vysokú technickú úroveň. Ale sú aj filmy, ktorých tvorcovia by sa mali zamyslieť nad etikou filmárskej profesie. Hovorím o filmoch, plných koncentrovanej negácie, pornografie, bezohľadnej brutality a sadizmu. Najhoršie je, že mnoho týchto filmov sa vyrába so zjavným úmyslom predávať ich na videokazetách, vniesť ich do súkromia ľudí, do intimity rodiny. Navyše s možnosťou opakovať si jednotlivé výjavy... Kto nechce, nemusí tieto filmy pozerať, môže ich aj odsudzovať. Ale človek, a najmä dieťa je zvedavé. A na jeho dušičku, srdiečko to pôsobí inak ako na dospelého, zmrzačuje ho. Deti si zaslúžia, aby sa nad týmto problémom niekto zamyslel. Zákaz nepomôže, ide o to, robiť pre deti dobré filmy, naučiť ich prijímať krásu, naučiť ich rozlišovať dobro od zla ... Hrozím sa videodisciplíny, ale myslím si, že ide o kvalitu a hodnotu tejto novej umeleckej sféry, ktorej cieľom by malo byť obohacovať a zušľachťovať city detí.“

PETER CHORVÁT

Dialóg slnovratov

V najvyššom dni
v žiariacom úsmeve
slnečných úst
hľadíš náš spodný svet

keď len spiace šteňatá
v tieni nízkych krovín
dychom a snívaním
poznajú najbližšie ticho

a pretínaš
tmu zaoblenú samu do seba
ktorá sa ale nemá
tak nesvojo bezústo nemá...

a vtedy
vtedy
to začujem -

neslýchané mlčanie
tvojho Slova
Pane

Kresba: Andrej Mišanek

KULTÚRA
dvojtýždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Cena jedného čísla je 1,00 € – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O.BOX 164 , 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo EV 757/08. – Nevyžiadané rukopisy nevraciame. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Skupina Bielej légie Jána Rešetka

RADOSLAV MASKAĽ

Jednou zo skupín Bielej légie (ďalej BL), ktoré vznikli ako spontánna reakcia na vysielanie rozhlasu BL, bola skupina Jána Rešetka, pôsobiaca v obciach v košickom a prešovskom okrese. Ako už z názvu vyplýva, jej zakladateľom a vodcom bol Ján Rešetko. Podľa svojej výpovede sa prostredníctvom bývalého majiteľa kameňolomu Košíka dostal Rešetko do styku s bývalým členom Žingorovej skupiny Jozefom Ležákom. Hoci ako uviedol, „vedel som o ňom, že kradne, a preto som ho nechcel prijať k sebe“, na jeho naliehanie s tým napokon súhlasil. Naproti tomu Ležák vo svojej výpovedi uviedol, že „s obvineným Rešetkom som sa zoznámil vo februári 1951 v Bohuniciach u roľníka Remšíka, kde Rešetko hovoril o svojej ilegálnej činnosti.“ Zrejme tu išlo o dve rôzne stretnutia. Dôvodom tejto kontradikcie mohla byť skutočnosť, že obaja menovaní sa stretli viackrát a nepamätali sa presne na svoje prvé kontakty. Ležákovou úlohou malo byť osobné stráženie Rešetka, za čo bol menovaný za podporučíka organizácie. Aj napriek tomu, že obaja sa ukrývali pred bezpečnostnými orgánmi podarilo sa im založiť dve pomerne dobre vyzbrojené skupiny BL. Konkrétne v obci Čižatice založili 15 - člennú jednotku (veliteľom skupiny bol Juraj Sekeľ) a v obci Kecerovské Pekľany 13 - člennú zostavu (veliteľom skupiny bol Alexander Fotta).

Koncom júla 1951 vstúpil do Rešetkovej skupiny Juraj Sekeľ. Na ilegálnej schôdzi bol podrobne informovaný o zámeroch tejto organizácie, teda o teroristickej činnosti, ktorá sa mala plne rozvinúť až po napadnutí Československa s cieľom znemožniť dodávky zo Sovietskeho zväzu. Neskôr vo svojej výpovedi okrem iného uviedol toto: „Po prísahe sme obdržali od teroristu Rešetku dočasné legitimácie, ním podpísané. Pri odchode nám Rešetko povedal, že odchádza na Zemplín, kde má za úlohu organizovať hnutie Biela légia a že v krátkom čase obdrží pre 6000 členov jeho bandy zbrane.“ Vyvstáva tu otázka, či Rešetko vedel o existencii skupiny BL - 8 a ak áno, či s ňou prišiel do styku? Podľa výpovede Rešetka bola jeho skupina izolovaná od ostatných organizácií BL na Slovensku. Je teda pravdepodobné, že činnosť skupín založených Rešetkom nebola koordinovaná vedením BL - 8. Toto spojenie bolo umelo vytvorené z iniciatívy Matouškovej skupiny pôsobiacej na KS ŠtB v Prešove a v Košiciach. Nesporne i v tomto prípade išlo o snahu nadsadiť obraz triedneho nepriateľa, čím sa mala okrem iného zväčšiť šanca na ocenenie práce orgánov zapojených do realizácie BL.

Rešetko a Sekeľ potom navštevovali roľníkov z obcí Čižatice, Kecerovské Pekľany, Kráľovce a ďalších. Na ilegálnych schôdzach, na ktorých boli prítomní oboznámení s cieľmi BL, im boli rozdané zbrane. Rešetko bol na týchto schôdzach ozbrojený a prítomným sa vyhrážal, že v prípade jeho oznámenia na bezpečnosti ich vyvraždí. Preto sa niet čo čudovať, že prítomní radšej mlčali o Rešetkovej činnosti. K tomu treba ešte dodať, že tieto schôdze sa väčšinou končili opilstvom a preto prítomní boli náchylní uveriť Rešetkovým slovám o skorom vypuknutí vojny medzi USA a ZSSR. Medzi členmi BL väčšinou boli roľníci, ktorí boli nespokojní s novým režimom. Medzi nimi boli aj: Ján Beňo, Ján Kobulnický, Ján Nosáľ, Ján Štrugala, ktorí mali podľa spisov ŠtB vstúpiť do BL v septembri 1951 na ilegálnej schôdzi konanej v lese zvanom „Lipoveček.“ Beňo neskôr vypovedal, že koncom novembra 1951 prišiel ku nemu Kobulnický a vyzval ho, aby prišiel k nemu. Keď tam prišiel, sedel tam už Rešetko a povedal mu, že údajne doniesol zbrane, ktoré musia byť ukryté a dal mu jeden automat a jednu pušku.

Rešetkovi a Sekeľovi sa podarilo hrozbami a sľubmi o znížení dávok kontingentu získať pre svoju skupinu mnoho roľníkov, ktorí boli nespokojní s novým režimom. Otázne však zostáva, či títo ľudia vstúpili do BL z presvedčenia, alebo pod nátlakom. Jednu z možných odpovedí na túto otázku nám dáva protokol o výsluchu svedka Gustáva Šedlbauera, bývalého príslušníka bezpečnostných orgánov, ktorý sa zúčastnil na realizácii skupín BL na strednom Slovensku z 1. júla 1969 v Prahe, kde sa okrem iného uvádza: „V dobe operatívneho rozpracovania tejto protištátnej skupiny stretol som sa aj s takým poznatkom, že miestni verejní a politickí funkcionári sa na úkor poškodených obyvateľov počas vojny neoprávnene obohatili tým, že nerozdelili spravodlivo štátom poskytnutú vojnovú škodu, čo mohlo byť motiváciou k tomu, že týchto funkcionárov znenávideli a svojou účasťou v BL chceli prejaviť svoj nesúhlas s takýmto postupom.“ Na jednej strane mohla svoju rolu zohrať skutočnosť, že po prevrate prišli roľníci o svoje pozemky a obchodníci stratili živnosť a preto chceli účasťou v BL prejaviť svoju nespokojnosť s novým režimom. Avšak museli si uvedomiť, že týmto krokom podstupujú veľké riziko v prípade odhalenia tejto skupiny, čo by znamenalo odsúdenie za protištátnu činnosť. Preto sa domnievam, že medzi týmito ľuďmi boli aj takí, ktorí sa účasťou v BL chceli dostať k moci a odstrániť nenávidených funkcionárov.

Hlavnou činnosťou Rešetkovej skupiny bolo podľa výpovede Rešetka „...zapaľovaním družstevných majetkov, vraždením funkcionárov Komunistickej strany Slovenska (ďalej KSS) a orgánov ľudovej správy znemožňovanie budovania socializmu a v prípade vypuknutia vojny medzi Sovietskym zväzom a USA prevádzať sabotážne akcie na dôležitých dopravných spojoch, najmä na železničných tratiach, aby bola ochromená doprava medzi ČSR a ZSSR.“ V decembri 1951 Rešetkova skupina ohrozovala samopalom v Bačkovíku hostinského, ktorý bol považovaný za horlivého zástancu ľudovodemokratického zriadenia. Dňa 22. júna 1951 prepadol Ležák v obci Červenica pastiera oviec Pavlíka a zranil ho pažbou pištole na hlave, len preto, že u neho našiel legitimáciu KSS. Podľa výpovede svedka Š. Kunca ho Rešetko zastrašoval zbraňou v lese len preto, že bol tajomníkom MO - KSS v Krásnej nad Hornádom. Čo bolo hlavným motívom k spáchaniu týchto trestných činov? Domnievam sa, že na základe archívnych prameňov je možné usudzovať, že Rešetko a jeho kolegovia boli sklamaní zo socialistickému systému, ktorý nedokázal efektívne riešiť ekonomické i spoločenské problémy spoločnosti. Ďalším motívom k spáchaniu kriminálnych deliktov mohla byť skutočnosť, že Rešetko bol podľa svedectiev mnohých ľudí človekom afektívnej povahy, ktorý sa neštítil používať násilie na dosiahnutie svojich cieľov. Toto svedectvo je do istej miery dokázané tým, že Rešetko chodil ozbrojený a vyhrážal sa príslušníkom BL, že ich zavraždí, ak ho prezradia bezpečnostným orgánom.

V septembri 1951 nadviazal Rešetko spojenie s dôstojníkom československej armády Bohumilom Grúberom, ktorý mu zaobstaral zbrane: ľahké guľomety, samopaly, pušky, granáty a raketové pištole. Okrem toho rozmnožil legitimácie členov BL v počte 120 kusov, a takisto navrhoval Rešetkovi, že v prípade napadnutia ČSR alebo ZSSR bude inštruovať veliteľov pobočiek BL, že keď narukujú do armády a budú vyzbrojení, majú zbehnúť do hôr a tam zakladať záchytné strediská pre osoby, ktoré sa k nim pridajú. Rešetko ho menoval nadporučíkom svojej skupiny a veliteľom skupiny, ktorá sa mala vytvoriť v Košiciach a okolí. V tom istom čase došlo k stretnutiu medzi Rešetkom a Františkom Bodnárom, na ktorej sa dohodli, že Bodnár mal zostať doma, v Krásnej nad Hornádom až dovtedy, dokým nebude musieť zaplatiť pokutu za neplnenie si dávok kontingentu. Potom mal utiecť do lesa za Rešetkom. Na spomínanej schôdzi Bodnár navrhol, aby sa urobili opatrenia, ktorými by sa znemožnil vstup roľníkov do JRD a aby boli terorizovaní a usmrtení niektorí funkcionári verejnej správy.

Postupne sa skupina rozrástla na 150 členov, ktorí sa schádzali na tajných schôdzach, kde sa okrem iného rokovalo o zakladaní ilegálnych národných výborov. Ich úlohou malo byť po očakávanom prevrate zaujať v obciach popredné funkcie a odstrániť stúpencov ľudovodemokratického zriadenia.

REALIZÁCIA REŠETKOVEJ SKUPINY A PRÍPRAVA PROCESU S ŇOU

Realizácia Rešetkovej skupiny zo strany ŠtB sa uskutočnila v zimných mesiacoch 1951 - 1952, po etapách a jednotlivých skupinách. Snahou orgánov ŠtB bolo infiltrovať svojich agentov do Rešetkovej skupiny, ktorých úlohou bolo sledovať jej činnosť a vo vhodnom čase proti nej zakročiť. Podľa výpovede člena Rešetkovej skupiny Rudolfa Sýkoru, ktorý o svojej činnosti v tejto skupine vypovedal takto: „Do BL v Kecerovských Pekľanoch som vstúpil pred 18 rokom života, na naliehanie Andreja Lechmana, ktorý ma žiadal o stravné lístky, ku ktorým som mal ako úradník MNV prístup. Mali byť určené pre ľudí, ktorí sa ukrývali. Lístky som odovzdal Rešetkovi, ktorý ma vyzval, aby som zložil sľub. Z obsahu sľubu som pochopil, že sa jedná o ilegálnu organizáciu. Nemôžem sa vyjadriť k tomu, ako sa organizácia vytvárala, domnievam sa však, že iniciátormi boli Rešetko a Ležák, ktorí sa ukrývali. Rešetko vystupoval ako veliteľ a aj povyšoval niektorých členov BL a rozdeľoval aj majetky.“ Zarážajúce na tom však je, že Andrej Lechman, v ktorého byte zložil Sýkora sľub nebol trestne stíhaný a v čase likvidácie BL bol členom vojenskej kontrarozviedky. Takisto nebol trestne stíhaný ani veliteľ Rešetkovej skupiny v Kecerovských Pekľanoch A. Fotta. Avšak ani Sýkora nebol trestne stíhaný, ale vojenskú službu si musel vykonať v Pomocno - technických práporoch (ďalej PTP). Dôvod však nechcel uviesť, lebo bol viazaný sľubom mlčanlivosti. Istým náznakom toho, že práve Lechman mohol byť nasadeným agentom ŠtB poskytuje jeho výpoveď, v ktorej uviedol, že „je pravda, že v tejto skupine som sa dostal do styku s jej členmi, ale nebol som jej riadnym členom, nezložil som prísahu a nebola mi pridelená zbraň.“

Z toho vyplýva, že nasadených agentov ŠtB mohlo byť viac a ich činnosť bola zameraná na vyprovokovanie násilných akcií, po ktorých malo nasledovať zatknutie členov Rešetkovej skupiny. Ďalší člen Rešetkovej skupiny L. Horváth vypovedal pred bezpečnostnými orgánmi takto: „Na schôdzi v Kecerovských Pekľanoch Sýkora pod hrozbou násilia donútil prítomných podpísať prísahu BL, pričom sľúbili, že nikto neprezradí o priebehu činnosti tejto skupiny. Postupne sa ďalším náborom rozšírila členská základňa a boli zadovážené aj ďalšie zbrane.“ Vypočúvaný bol pevne presvedčený, že R. Sýkora, E. Paumer, J. Lechman, R. Dorov boli agentmi ŠtB, ktorí celú záležitosť vyprovokovali, pričom Rešetko bol vhodnou osobou na veliteľa BL. Vyplýva to z toho, že Paumer ho priviedol v Prešove do rúk ŠtB a súdne stíhaný nebol. Stalo sa to tak, že po zavraždení dvoch príslušníkov ZNB pristúpila ŠtB k rozhodnému zatýkaniu. Podľa výpovede Michala Sadloňa, bývalého náčelníka KS ŠtB v Prešove, z iniciatívy Vladimíra Matouška bola Rešetkova skupina omráčená omamnými látkami dodanými v potravinách a následne zaistená. Po zatknutí jednotlivých členov skupiny BL J. Rešetka sa začala príprava procesov. Treba povedať, že nie všetci členovia Rešetkovej skupiny boli trestne stíhaní, pretože jednak ich bolo príliš veľa a nie všetkým bola dokázaná trestná činnosť. Jednotliví členovia Rešetkovej skupiny boli rozdelení do niekoľkých skupín, ktorých spoločným znakom bola ich protištátna činnosť a nedovolené ozbrojovanie. Z technických dôvodov sa budem venovať len procesu s hlavnou skupinou Rešetko a spol.

Štátna prokuratúra v Bratislave kládla obvineným za vinu, že členstvom v BL „sa usilovali o zničenie ľudovodemokratického zriadenia pomocou novej svetovej vojny a nastolenie kapitalistického systému. Pritom svoje zločinné ciele snažili sa maskovať pláštikom ideologického boja proti komunizmu a za ideu Slovenského štátu.“ Vedúci skupiny Rešetko bol obvinený z toho, že udržoval spojenie s ostatnými organizáciami BL na východnom Slovensku a že sa usiloval o ich zjednotenie pod svojim velením. Obžaloba vinila menovaných z účasti „na teroristických akciách proti verejným činiteľom., oddaným ľudovodemokratickému zriadeniu, z toho, že uvádzali celé okresy do stavu nepokoja a teda páchali tento čin za inej zvlášť priťažujúcej okolnosti.“ O inej priťažujúcej okolnosti však obžaloba ďalej nehovorila. Zrejme tu išlo o vraždy dvoch príslušníkov ZNB, ktorých sa dopustil Bodnár.

PROCES S ČLENMI REŠETKOVEJ SKUPINY

J. Rešetko, J. Ležák, B. Grúber a F. Bodnár boli obvinení zo zločinu vlastizrady (podľa § 78 ods. 1 písm. a), b), c), ods. 2 písm. a), b), ods. 3 písm. d), f) tr. z. a F. Bodnár zo zločinu vraždy (podľa § 216 ods. 1, 2 písm. a) tr. z.). Samotný proces so skupinou J. Rešetku prebiehal na Krajskom súde v Košiciach v dňoch 30. septembra až 2. októbra 1952, spolu s členmi iných skupín BL. Na hlavnom pojednávaní boli prítomní: Václav Hamák - predseda senátu, Ondrej Harazín, Ján Engl, Vojtech Rudý, Matej Župančič, Václav Štorkán - členovia senátu, Ján Feješ - zástupca štátneho prokurátora, Vojtech Rampášek, Štefan Fényes, Konrád Glatz - obhajcovia. Pojednávanie bolo verejné. Po prednesení obžaloby prišlo k výsluchu obvinených. Sudcovia sa snažili usvedčiť obžalovaných z trestných činov uvedených v obžalobe. Počas pojednávania došlo k viacerým konfrontáciám. Napríklad Ležák vo svojej výpovedi udal, že Rešetko ho násilím nútil zotrvať v BL, pričom sa mu vyhrážal, že ak odíde, tak ho zastrelí. Rešetko toto obvinenie poprel a tvrdil, že nikdy nikoho nenútil zostať v jeho skupine. Avšak brat Rešetkov brat Jozef ako svedok vypovedal, že aj jeho obvinený nútil vstúpiť do BL a sľúbiť, že nikomu nič neprezradí. Všetci obvinení sa v celom rozsahu priznali k trestným činom, ktoré oľutovali. Na záver pojednávania predniesol zástupca štátneho prokurátora J. Feješ reč, v ktorej okrem iného zdôraznil spoločenskú nebezpečnosť obvinených a surovosť zločinov, ktorých sa dopustili. K sudcom Krajského súdu povedal: „Váš rozsudok musí byť výstrahou nepriateľom republiky doma i v zahraničí, že nebudeme mať zľutovanie s nikým, kto sa akokoľvek pokúša rozvratom, špionážou, terorom a vraždami, alebo inak narušovať budovanie šťastného života v našej vlasti.“

Vo štvrtok 2. októbra 1952 vyniesol senát Krajského súdu v Košiciach rozsudok nad obžalovanými členmi BL, ktorý znel: M. Mihok, J. Rešetko, B. Grúber a F. Bodnár boli odsúdení na trest smrti, S. Hadač na doživotie, J. Minárik na 25 rokov väzenia, J. Ležák na 18 rokov väzenia a M. Madej na 15 rokov väzenia. U všetkých obvinených prepadol ich majetok v prospech štátu a stratili občianske práva. Všetci odsúdení k trestu smrti podali odvolanie proti rozsudku. Odvolacie konanie sa konalo 10. decembra 1952 na Najvyššom súde v Prahe. Najvyšší súd síce uznal chybné znenie rozsudku proti Grúberovi, v ktorom sa uvádzalo, že sa zúčastnil na teroristických akciách, ale aj napriek tomu zamietol odvolanie odsúdených. V odôvodnení boli uvedené triedne zahrotené hodnotenie odsúdených, ako napríklad „nepriateľ ľudovodemokratického zriadenia“, či „spreneveriaci sa robotníckemu pôvodu.“

Všetci odsúdení si podali žiadosť o milosť, v ktorej uviedli, že svoje činy ľutujú. Krajský súd v Košiciach v zhode s názorom prokurátora neodporučil vyhovieť žiadosti o milosť. Rovnako Najvyšší súd vyslovil odmietavé stanovisko k žiadosti odsúdených, pričom v odôvodnení konštatoval, že „činnosť odsúdených bola zvlášť nebezpečná, lebo pod priamym vplyvom zradnej emigrácie vytvorili organizáciu pokrývajúcu široké územie, v ktorej boli zoskupení zarytí triedni nepriatelia, hlavne dedinskí boháči.“ Takisto ministerstvo spravodlivosti sa stotožnilo s názorom Najvyššieho súdu. Napokon boli J. Rešetko, B. Grúber a F. Bodnár popravení 21. apríla 1953 vo väznici Pankrác v Prahe. Aj tento proces bol dôkazom nemilosrdnej odplaty „nepriateľom režimu“ za ich aktivity smerujúce k odstráneniu totalitnej moci v Československu.